

СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА ОБ'ЄКТІВ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

УДК 343.148 (477)

DOI: <https://doi.org/10.32689/2617-9660-2019-3-1-11-52>

Федоренко Владислав Леонідович

доктор юридичних наук, професор, директор, Науково-дослідний центр судової експертизи з питань інтелектуальної власності Міністерства юстиції України, Заслужений юрист України, бульвар Л. Українки, 26, офіс 501, м. Київ, 01133; fedorenko900@gmail.com; +38 044 5921401.

ORCID 0000-0001-5902-1226

Тимощик Лілія Павлівна

кандидат економічних наук, учений секретар, Науково-дослідний центр судової експертизи з питань інтелектуальної власності Міністерства юстиції України, бульвар Л. Українки, 26, офіс 501, м. Київ, 01133; torof@ukr.net; +38 044 5921401.

ORCID 0000-0002-7695-2169

СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА З ПИТАНЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: ГЕНЕЗИС, ПОНЯТТЯ, КЛАСИФІКАЦІЯ ТА СИСТЕМА

Анотація: публікація присвячена актуальним проблемам і перспективам розвитку судової експертизи об'єктів права інтелектуальної власності в Україні в умовах судової реформи. Визначаються основні етапи утвердження, починаючи з 2002 року, та розвитку судової експертизи у сфері інтелектуальної власності в контексті генезису механізмів захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності. Відзначається унікальність і важливість діяльності Науково-дослідного центру судової експертизи з питань інтелектуальної власності Міністерства юстиції в 2004-2019 роках у контексті розвитку досліджуваного виду судової експертизи.

Обґрунтовується, що судовою експертизою з питань інтелектуальної власності – це цілеспрямована діяльність щодо отримання доказової інформації стосовно захисту права на об'єкти інтелектуальної власності, зміст якої полягає в дослідженні судовими експертами на основі спеціальних знань в галузі авторського права, права на знаки для товарів і послуг, права промислової власності, економіки інтелектуальної власності, об'єктів, явищ і процесів, з метою надання об'єктивних і належно обґрунтованих висновків, що є або будуть предметом судового розгляду.

Наголошується, що судово-експертна діяльність науково-дослідних установ судової експертизи (НДУСЕ) у сфері інтелектуальної власності на сьогодні не обмежується судовою експертизою. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 27 липня 2011 р. № 804, захист об'єктів права інтелектуальної власності здійснюється також шляхом проведення атестованими судовими експертами експертних досліджень, результати яких оформлюються як: а) висновки експертних досліджень; б) консультативні повідомлення (висновки). Останні, враховуючи практику діяльності НДУСЕ в 2005-2018 роках, захищають право на об'єкти інтелектуальної власності при проведенні тендерних процедур і при наданні адміністративних послуг.

Відзначається, що судові експертизи об'єктів права інтелектуальної власності нині є досить багатоманітними, і для усвідомлення потенціалу цього виду судової експертизи, необхідно виявити їх основні види. Універсальним методологічним інструментом для цього є класифікація (від лат. *classis* «розряд» і ... фіксація) судових експертиз з питань інтелектуальної власності, що є цілеспрямованою науково-практичною діяльністю щодо їх розподілу, на підставі попередньо виявлених критеріїв, на визначені види (класи) і групи судових експертиз об'єктів права інтелектуальної власності з метою подальшої систематизації.

Відповідно до обраних критеріїв (від грец. критірюν – «засіб судження»), а саме: 1) за об'єктами права інтелектуальної власності та експертними спеціальностями; 2) за кількістю експертних спеціальностей за якими проводиться судова експертиза; 3) за видами процесуальних проваджень, у межах яких проводяться судові експертизи з питань інтелектуальної власності; 4) за суб'єктами призначення та замовлення судових експертиз з питань інтелектуальної власності; 5) за підставами і порядком призначення судових експертиз з питань інтелектуальної власності; 6) за складністю проведення судових експертиз з питань інтелектуальної власності; 7) за суб'єктами проведення судових експертиз з питань інтелектуальної власності; 8) за кількістю судових експертів, залучених до проведення судової експертизи з питань інтелектуальної власності *etc*, здійснюється класифікація та загальна характеристика основних видів судової експертизи з питань інтелектуальної власності. Обґрунтовуються пропозиції щодо пріоритетів і перспектив розвитку конкретних видів судової експертизи об'єктів інтелектуальної власності.

Формулюється висновок, що система (з грец. *συστημα* – поєднання, утворення) судових експертиз з питань інтелектуальної власності є упорядкованою спільнотою різних видів судових експертиз і їх груп, поєднаних між собою доктринальними, предметними, функціональними, структурними і іншими зв'язків, що спрямовані на захист конституційного права на об'єкти права інтелектуальної власності.

Ключові слова: інтелектуальна власність, об'єкт права інтелектуальної власності, судова експертиза, судова експертиза з питань інтелекту-

альної власності, класифікація судових експертиз з питань інтелектуальної, система судових експертиз у сфері інтелектуальної власності, Науково-дослідний центр з питань інтелектуальної власності.

Fedorenko Vladislav Leonidovich

Doctor of Law, Professor, Director of the Research Center for Forensic Examination on Intellectual Property of the Ministry of Justice of Ukraine, Honored Lawyer of Ukraine, 26, L. Ukrainka Boulevard, office 501, Kyiv, 01133; fedorenko900@gmail.com; +38 044 5921401.

ORCID 0000-0001-5902-1226

Timoshchik Liliya Pavlovna

Ph.D. in Economics, academic secretary of the Research Center for Forensic Examination on Intellectual Property of the Ministry of Justice of Ukraine, 26, L. Ukrainka Boulevard, office 501, Kyiv, 01133; mopof@ukr.net; +38 044 5921401.

ORCID 0000-0002-7695-2169

FORENSIC EXAMINATION ON INTELLECTUAL PROPERTY: GENESIS, CONCEPT, CLASSIFICATION AND SYSTEM

Annotation: the publication is devoted to actual problems and prospects of development of forensic examination of objects of intellectual property rights in Ukraine in conditions of judicial reform. The main stages of approval, starting from 2002, and the development of forensic expertise in the field of intellectual property in the context of the genesis of mechanisms for the protection of intellectual property rights are determined. The uniqueness and importance of the activity of the Research Center for Forensic Examination on Intellectual Property Issues of the Ministry of Justice in 2004-2019 is noted in the context of the development of the investigated type of forensic expertise.

It is grounded that the forensic examination on intellectual property issues is a deliberate activity in obtaining evidence information on the protection of the right to intellectual property, the content of which is to be investigated by court experts on the basis of special knowledge in the field of copyright, the right to signs for goods and services, industrial property rights, intellectual property, objects, phenomena and processes, in order to provide objective and properly substantiated conclusions that are or will be the subject of the court consideration.

It is noted that the forensic expertise of research institutes of forensic examination (NDUSE) in the field of intellectual property is not limited to forensic examination. In accordance with the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated July 27, 2011, No. 804, the protection of

intellectual property objects is also carried out by means of certified expert experts in expert studies, the results of which are issued as: a) conclusions of expert studies; b) advisory reports (conclusions). The latter, taking into account the practice of NDUSE activities in 2005-2018, protect the right to intellectual property rights when conducting tender procedures and providing administrative services.

It is noted that forensic examination of objects of intellectual property right now is quite diverse, and in order to realize the potential of this type of forensic examination, it is necessary to identify their main types. The universal methodological tool for this is the classification (from the Latin classis «discharge» and ... fixing) of forensic examinations on intellectual property issues, which is purposeful scientific and practical activity on their distribution, on the basis of pre-identified criteria, on certain types (classes) and groups of forensic examination of objects of intellectual property rights for the purpose of further systematization.

According to the selected criteria (from Greek κριτήριο – «means of judgment»), namely: 1) on objects of intellectual property rights and expert specialties; 2) by the number of expert specialties on which the forensic examination is conducted: 3) according to the types of procedural proceedings, in which judicial examinations on intellectual property issues are conducted: 4) on the subjects of appointment and ordering of forensic examinations on issues of intellectual property: 5) on grounds and the procedure for appointment of forensic examinations on issues of intellectual property: 6) the complexity of conducting forensic examinations on issues of intellectual property: 7) on subjects of conducting forensic examinations on questions of intellectual her property: 8) the number of forensic experts involved in the forensic examination of intellectual property etc, the classification and general characteristics of the main types of Forensic Expertise on Intellectual Property. The propositions on priorities and prospects of development of specific types of forensic examination of intellectual property objects are substantiated.

The conclusion is drawn that the system (from the Greek σύνστημα – the combination, formation) of forensic examinations on intellectual property issues is an ordered community of different types of forensic examinations and their groups, interconnected by doctrinal, objective, functional, structural and other links directed to protect the constitutional right to objects of intellectual property rights.

Key words: intellectual property, object of intellectual property rights, forensic examination, forensic examination on intellectual property issues, classification of forensic examinations on intellectual issues, system of forensic examinations in the field of intellectual property, Research Center for Forensic Examination on Intellectual Property.

Постановка питання в загальному вигляді. Розвиток сучасних держав передбачає ефективний захист ними права на об'єкти інтелектуальної власності. Адже ці об'єкти на сьогодні є не менш важливим показником економічного, соціального, культурного і духовного потенціалу держави, ніж її фінансові ресурси чи корисні копалини. Не даремно ключем до розвитку і процвітання інтелектуальноємних за своєю сутністю економік більшості держав-учасниць Європейського Союзу, США, Японії, Сінгапуру, Південної Кореї і ін. у XXI ст. стали саме розвинені системи адміністративного та судового захисту права на об'єкти права інтелектуальної власності.

Для України проблема розбудови і удосконалення ефективної системи захисту права на об'єкти інтелектуальної власності є, з одного боку, питанням збереження та примноження вітчизняного інтелектуального капіталу, а з іншого – наративом до євроінтеграції через реалізацію положень Угоди про асоціацію України з ЄС і інших міжнародних зобов'язань нашої держави у сфері захисту інтелектуальної власності. Відзначимо, що попри відомі недоліки у сфері правотворчої і правозастосовної практики з захисту права на об'єкти інтелектуальної власності в Україні, помітними і перспективними є й успіхи України у цій сфері. Зокрема, в Україні в 2002-2019 роках утвердилась і розвивається судова експертиза з питань інтелектуальної власності, що немає аналогів у більшості держав світу,

у 2019 році почне свою роботу Вищий суд з питань інтелектуальної власності, до Парламенту внесено низку підтриманих громадськістю ініціатив, які мають удосконалити чинне законодавство щодо захисту авторського права, права на винаходи і промислові зразки тощо.

У цьому контексті заслуговує на увагу, як на наш погляд, проблематика розвитку судової експертизи з питань інтелектуальної власності та її системи в Україні, яка розкривається у цій публікації з урахуванням системного аналізу теорії експертології та практики діяльності Науково-дослідного центру судової експертизи з питань інтелектуальної власності Мін'юсту та Секції судової експертизи об'єктів інтелектуальної власності Науково-консультативної та методичної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем теорії та практики судової експертизи з питань інтелектуальної власності присвячено роботи таких українських науковців як Г.О. Андрощук, О.Ф. Дорошенко, Л.М. Головченко, Н.В. Кісіль, П.П. Крайнів і ін. Положення та висновки згаданих робіт враховані при підготовці даної публікації. Насамперед, йдеться про навчальні видання «Судові експертизи у сфері інтелектуальної власності» (Вінниця, 2008 р.) за редакцією П.П. Крайнівева [1], «Основи судової експертизи» (Х., 2016 р.) [2] і ін.

Загальна мета. Метою цієї публікації є формування оновлених наукових основ теорії та історії судової експертизи у сфері інтелектуальної власності в Україні в умовах судової реформи в Україні та обґрунтування стратегічних напрямків подальшого розвитку цього виду судової експертизи та удосконалення практики їх організації та проведення.

Викладення основного матеріалу.

1. Генезис і поняття судової експертизи об'єктів права інтелектуальної власності.

Як відомо, право інтелектуальної власності вперше було закріплене в англійському «Статуті Королеви Анни» (1710 р.). Ним заборонялося друкувати і передруковувати книги без погодження авторів і встановлювався 14-річний термін охорони авторських прав. у 1774 році це положення було реалізоване судом у рішенні за справою «Дональдсон vs Бекетта», яким було захищено 14-річний термін охорони авторських прав Дональдсона [3, с. 353].

Через століття право на об'єкти інтелектуальної власності було закріплене в Конституції штату Массачусетс 1789 року. Її положення унормувували, що «немає власності, яка належить людині більше, ніж та котра є результатом її розумової праці». Подібні положення містились і в конституціях колишніх європейських країн – Данії, Норвегії, Пруссії, Саксонії й ін. [4, с. 5].

Сама ж категорія «інтелектуальна власність» уперше була введена в широкий вжиток лише у 1850 році лібертаріанцем Л. Спу-

нером (1808-1887 рр.) [3, с. 351-353]. а закріплення правового режиму захисту інтелектуальної власності на міжнародному рівні відбулося на декілька десятиліть пізніше. Так, у 1883 році інтелектуальна власність була закріплена в одному з перших міжнародних договорів у цій сфері – у Паризькій конвенції з охорони промислової власності [5], а в 1886 р. – у Бернській конвенції про охорону літературних та художніх творів, яка діє до сьогодні, з останніми змінами у 1979 року [6].

З часом положення міжнародних договорів про охорону права на об'єкти інтелектуальної власності, насамперед – авторського права, були втілені в кін. XIX – на поч. XX ст. в законодавстві багатьох європейських держав. Зокрема, на Українських землях, які на той час входили до складу Австро-Угорської та Російської імперій, діяли австрійський Закон про авторське право на літературні та мистецькі твори і фотографії від 26 грудня 1895 року та російський Закон про авторське право від 20 березня 1911 року [7, с. 34].

Свого всебічного поширення категорія «інтелектуальна власність», в сучасному розумінні, отримала лише у другій половині XX ст. Так, ч. 2 ст. 27 Загальної декларації прав людини 1948 року визначила, що «кожна людина має право на захист її моральних і матеріальних інтересів, які є результатом наукових, літературних чи художніх творів, автором яких вона є» [8]. Тобто, Декларація утвердила та гарантувала право людини на во-

лодіння та користування результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності як важливий складник «загального ідеалу» прав людини.

Повага до права власності, як одного з фундаментальних прав людини, та науково-технічний прогрес сприяли визнанню та закріпленню в Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права 1966 р. права людини користуватися результатами наукового прогресу та застосовувати ці результати на практиці, а також користуватися захистом моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з будь-якими науковими, літературними чи художніми працями, авторам яких вона є (ст. 15 Пакту) [9].

У наступному 1967 р. було прийнято Конвенцію про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності (*WIPO*). Метою діяльності цього спеціалізованого агентства ООН Конвенція проголосила «сприяння охороні інтелектуальної власності в усьому світі шляхом співробітництва держав у взаємодії з будь-якою іншою міжнародною організацією». На сьогодні *WIPO* об'єднує 188 держав-членів і адмініструє 26 міжнародних угод.

Діяльність *WIPO* і окремих держав світу (Велика Британія, США, Франція, Швейцарія і ін.) сприяла запровадженню конвенційних механізмів захисту права інтелектуальної власності. у першу чергу, авторського права. Так, у 1971 і 1979 роках договірними сторонами, які були «натхненні однаковим бажанням охороняти

настільки ефективно й однаково, наскільки це можливо, права авторів, їх літературні і художні твори» [6], було оновлено Бернську конвенцію про охорону літературних і художніх творів. у 1996 році було прийнято Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності (*WIPO*) про авторське право.

Міжнародні стандарти у сфері утвердження та захисту права інтелектуальної власності на сьогодні втілені в Конституції та законах України. Зокрема, ч. 1 ст. 41 Конституції України закріплює: «Кожен має право володіти, користуватися й розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності» [10].

Право інтелектуальної власності, його об'єкти і суб'єкти, підстави виникнення, зміни, припинення й поновлення, майнові права та особисті немайнові права на об'єкти інтелектуальної власності, форми використання цих об'єктів, а також випадки правомірного використання, без згоди автора (творця) тощо, регулюються Цивільним кодексом України (ст. 433-448 і ін.) [11], законами України «Про авторське право і суміжні права» [12], «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» [13], «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» [14], «Про охорону прав на промислові зразки» [15], іншими актами чинного законодавства.

Норми, що регулюють відносини у сфері права інтелектуальної власності, як зазначено в Постанові Пленуму Вищого господарського суду України від 17 жовтня 2012 р.

№ 12 «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності» отримали розвиток і в інших законах, наприклад, законах України «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм відеограм, комп'ютерних програм, баз даних», «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування», «Про племінну справу у тваринництві», «Про науково-технічну інформацію», «Про захист від недобросовісної конкуренції», «Про державне регулювання у сфері трансферу технологій», «Про лікарські засоби» тощо [16]. у 2017-2019 роках Міністерство економічного розвитку і торгівлі України проводить роботу щодо удосконалення законодавства про захист прав громадян на інтелектуальну власність.

Виходячи із нормативного змісту вище названих актів законодавства, право інтелектуальної власності належить особам, які є творцями об'єкта права інтелектуальної власності (автор, виконавець, винахідник тощо) та іншим суб'єктам, яким належать особисті немайнові та/або майнові права інтелектуальної власності відповідно до положень законодавства.

Утверджене в Конституції та законах і міжнародних договорах України, право на об'єкти інтелектуальної власності гарантується та захищається державою та суспільством. На сьогодні можна виокремити судові (здійснювані в порядку

кримінального, адміністративного, цивільного та господарського судочинства) та позасудові (адміністративні, громадські – адвокатські) форми захисту права на об'єкти інтелектуальної власності в Україні. При цьому, важливим елементом у механізмі судового захисту цього права є інститут судової експертизи з питань інтелектуальної власності.

Судова експертиза з питань інтелектуальної власності є відносно новим і оригінальним видом судової експертизи, який утвердився в Україні в 2001-2002 роках і отримав свій подальший розвиток до сьогодні. Як відомо, на реалізацію положень Указу Президента України від 27 квітня 2001 року № 285 «Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності в Україні», наша держава приєдналася до низки міжнародних договорів у сфері захисту права на об'єкти інтелектуальної власності, а також вжила заходів щодо утвердження в Україні дієвого інституційного механізму утвердження й захисту права інтелектуальної власності. Зокрема, утворення в Україні патентної бібліотеки та вивчення можливості створення спеціалізованого патентного суду [17] тощо.

На реалізацію згаданого Указу Президента України від 27 квітня 2001 року № 285 наказом Міністерства юстиції України від 17 січня 2002 р. № 4/5 Перелік основних видів судової експертиз та експертних спеціальностей, за якими присвоюється кваліфікація судового експерта фахівцям НДУ-

СЕ Мін'юсту та працівникам, що не працюють у таких НДУСЕ, було доповнено експертизою у сфері інтелектуальної власності. Цим наказом уперше в Україні було запроваджено 9 нових видів експертних спеціальностей: 1) дослідження об'єктів авторського права; 2) дослідження об'єктів суміжних прав; 3) дослідження, пов'язані з охороною прав на винаходи, корисні моделі, раціоналізаторські пропозиції; 4) дослідження, пов'язані з охороною прав на промислові зразки; 5) дослідження, пов'язані з охороною прав на топографії інтегральних мікросхем; 6) дослідження, пов'язані з охороною прав на знаки для товарів і послуг, фірмові найменування, зазначення походження товарів; 7) дослідження, пов'язані з охороною прав на конфіденційну інформацію; 8) дослідження, пов'язані з охороною прав на сорти рослин та породи тварин; 9) економічні дослідження, пов'язані з використанням прав на об'єкти інтелектуальної власності. Цього ж року Центральна експертно-кваліфікаційна комісія Міністерства юстиції України атестувала перших судових експертів у сфері інтелектуальної власності, а також було створено Секцію судових експертиз об'єктів інтелектуальної власності в складі НКМР Мін'юсту [18, с. 11-12].

Таким чином, саме з 2002 року можна вести відлік фактичного утвердження та розвитку генезису судової експертизи з питань інтелектуальної власності. Саме в цей рік судово-експертна діяльність

у сфері інтелектуальної власності отримала своє законодавче, науково-методичне та організаційне забезпечення й трансформувалась у практично-прикладну площину.

Важливу роль у процедурно-процесуальному та методичному забезпеченні судової експертизи із питань інтелектуальної власності у цей час відіграв досвід узагальнення практики господарськими судами. Так, 10 червня 2004 року Вищий господарський суд України прийняв Рекомендації «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності» (№ 04-5/1107) та Рекомендаціями «Про деякі питання практики призначення судових експертиз у справах зі спорів, пов'язаних із захистом права інтелектуальної власності» від 29 березня 2005 № 04-5/76 [19, с. 102]. Відповідні рекомендації виявилися ефективними і напрацьовувалися господарськими судами і в наступні роки [16; 20].

Уже 31 грудня 2004 року Розпорядженням Кабінету Міністрів України № 984-р., за пропозицією Мін'юсту, було створено Науково-дослідний центр судової експертизи з питань інтелектуальної власності, як спеціалізовану судово-експертну установу, віднесену до сфери управління Міністерства юстиції України [21], яка здійснює судово-експертну та наукову діяльність в сфері інтелектуальної власності. За понад 14 років своєї діяльності НДЦСЕ з питань інтелектуальної власності утвердився

як головна науково-дослідна установа судової експертизи [22, с. 8-14]. Розвиток цього виду судової експертизи зумовив її науково-методичне обґрунтування, результати якого отримали нині свої втілення в 9 методиках, численних методичних рекомендаціях, підручниках, монографіях і інших публікаціях.

Отже, судова експертиза з питань інтелектуальної власності – це цілеспрямована професійна діяльність щодо отримання доказової інформації стосовно захисту права на об'єкти інтелектуальної власності, зміст якої полягає в дослідженні судовими експертами на основі спеціальних знань в галузі авторського права, права на знаки для товарів і послуг, права промислової власності, економіки інтелектуальної власності, об'єктів, явищ і процесів, з метою надання об'єктивних і належно обґрунтованих висновків, що є або будуть предметом судового розгляду.

Утім, судово-експертна діяльність науково-дослідних установ судової експертизи (НДУСЕ) у сфері інтелектуальної власності на сьогодні не обмежується судовою експертизою. НДУСЕ Мін'юсту, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 27 липня 2011 р. № 804, «На замовлення фізичних чи юридичних осіб проведення експертних досліджень із застосуванням засобів і методів судової експертизи, результати яких оформлюються як висновки експертних досліджень, надання консультацій, що потребують спеціальних знань» [23].

Таким чином, окрім судових експертиз, захист об'єктів права інтелектуальної власності здійснюється шляхом проведення атестованими судовими експертами експертних досліджень, результати яких оформлюються як: а) висновки експертних досліджень; б) консультативні повідомлення (висновки). Останні, враховуючи практику діяльності НДУСЕ в 2005-2019 роках, захищають право на об'єкти інтелектуальної власності при проведенні тендерних процедур і при наданні адміністративних послуг. Хоча, консультативні висновки (повідомлення) за результатами експертних досліджень із питань інтелектуальної власності вимагають свого подальшого дослідження.

Отже, досліджуваний вид судової експертизи характеризується своєю багатоманітністю, що дозволяє класифікувати і систематизувати судову експертизу в сфері інтелектуальної власності. Результати класифікації та систематизації судової експертизи з питань інтелектуальної власності дозволять виявити стан, проблеми і перспективи розвитку судово-експертної діяльності в цій сфері.

2. Класифікація судової експертизи з питань інтелектуальної власності. Категорія «класифікація судових експертиз із питань інтелектуальної власності» є похідною від іншої, родової категорії – «класифікація судових експертиз», і є доволі вивченою в юридичній науці та експертології. у свою чергу, за основу знань

про класифікацію судових експертиз покладено зміст категорії «класифікація» (від. лат. *classis* «розряд» і ... фіксація) «... розподіл предметів за спільними ознаками з утворенням системи класів даної сукупності предметів» [24, с. 271]. у словниках класифікація також визначається як «... система розподілу предметів, явищ або понять на класи, групи за спеціальними ознаками» [25, с. 511] тощо.

Відповідно, класифікація судових експертиз з питань інтелектуальної власності є цілеспрямованою науково-практичною діяльністю щодо їх розподілу, на підставі попередньо виявлених критеріїв, на визначені види (класи) і групи судових експертиз об'єктів права інтелектуальної власності з метою подальшої систематизації.

При цьому, класифікація судових експертиз має не лише теоретико-методологічне, а й практично-прикладне значення, оскільки дозволяє оптимізувати судово-експертну діяльність з питань інтелектуальної власності, визначити тенденції її розвитку, та виявити з поміж них ключові напрямки розвитку цього виду судової експертизи.

Класифікація судової експертизи з питань інтелектуальної власності здійснюється відповідно до визначених критеріїв (від грец. κριτήριον – «засіб судження»), під якими прийнято розуміти «... ознаки, взяті за основу класифікації» [24, с. 305] відповідної експертизи.

За основу поширених на сьогодні критеріїв класифікацій судових експертиз із питань інтелектуаль-

ної власності традиційно беруться положення чинного законодавства про об'єкти права інтелектуальної власності та положення Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої Наказом Міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998 р. № 53/5 [26], Положення про експертно-кваліфікаційні комісії та атестацію судових експертів, затвердженого Наказом Міністерства юстиції України від 03 березня 2015 р. № 301/5 [27] щодо переліку видів судових експертиз і експертних спеціальностей.

Свого часу П.П. Крайнев обгрунтовував комплексну класифікацію судових експертиз з питань інтелектуальної власності. Беручи до уваги властивості об'єктів права інтелектуальної власності, учений пропонував виокремлювати: а) об'єкти права промислової власності (об'єкти патентного права та засоби індивідуалізації (позначення)); б) об'єкти авторського права та суміжних прав; в) інші об'єкти права інтелектуальної власності (комерційна таємниця, в т.ч. ноу-хау і припинення недобросовісної конкуренції) [1, с. 20-26]. Нині ж навіть у ґрунтовних навчальних виданнях з питань судової експертизи в Україні науковці ототожнюють види відповідної експертизи переважно із експертними спеціальностями [2, с. 409].

Разом із тим, класифікація судових експертиз з інтелектуальної власності в умовах сьогодення потребує системи критеріїв, які допоможуть виявити усю їх багатоманітність і властивості, виміряти потенціал судово-експертної діяльності з питань інтелектуальної власності. Такими критеріями, на нашу думку, є:

- об'єкти права інтелектуальної власності та його властивості;
- вид процесуального провадження, в межах якого проводиться судова експертиза з питань інтелектуальної власності;
- суб'єкти призначення та заповнення судової експертизи з питань інтелектуальної власності;
- підстави та порядок призначення судової експертизи з питань інтелектуальної власності;
- суб'єкт проведення судової експертизи з питань інтелектуальної власності та ін.

3. Загальна характеристика основних видів судової експертизи з питань інтелектуальної власності та шляхи їх удосконалення.

3.1. Найчастіше за основу класифікації судової експертизи з питань інтелектуальної власності береться до уваги ***класифікація самих об'єктів права інтелектуальної власності***. Відповідно до ст. 420 Цивільного кодексу України, до об'єктів права інтелектуальної власності законодавство відносить: 1) літературні та художні твори; 2) комп'ютерні програми; 3) копії даних (бази даних); 4) фонограми, відеограми, передачі

(програми) організацій мовлення; 5) наукові відкриття; 6) винаходи, корисні моделі, промислові зразки; 7) компонування (топографії) інтегральних мікросхем; 8) раціоналізаторські пропозиції; 9) сорти рослин, породи тварин; 10) комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення; 11) комерційні таємниці та ін. [11].

В «Угоді про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами членами, з іншої сторони» від 16 вересня 2014 р., яка у вересні 2017 року, після її ратифікації Нідерландами, була введена в дію, Глава 9 «Інтелектуальна власність» в частині 2 визначила стандарти щодо наступних об'єктів права інтелектуальної власності: 1) авторське право та суміжні права; 2) комп'ютерні програми; 3) копії даних (бази даних); 4) фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення, включно з кабельним мовленням; 5) торговельні марки; 6) географічні зазначення; 7) промислові зразки; 8) винаходи (патенти); 9) топографія напівпровідникових продуктів; 10) сорти рослин і породи тварин; 11) генетичні ресурси, традиційні знання та фольклор і ін. [28].

Подібні підходи поширені й у багатьох зарубіжних державах. До прикладу, в польському підручнику «Право інтелектуальної власності» (2015 р.) виділяють такі об'єкти, як: 1) авторське право і суміжні права; 2) аудіо-

візуальні твори; 3) бази даних; 4) комп'ютерні програми; 5) зображення та адресат кореспонденції; 6) патентне право; 7) право товарних знаків; 8) право промислових зразків; 9) позначення географічні; 10) зразки ужиткових витворів; 11) топографія мікросхем [7]. Хоча, слід відзначити, що серед судових експертиз, які проводяться в Польщі, зокрема в Інституті судових експертиз ім. д-ра, проф. Я. Зегна в Кракові (Міністерство справедливості), немає судових експертиз з питань інтелектуальної власності.

Основні об'єкти права інтелектуальної власності, визначені Цивільним кодексом України та Угодою про асоціацію України з ЄС, не є вичерпними. До прикладу, такий об'єкт, як «літературні та художні твори» деталізується у частині 1 ст. 2 Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів [6], частині 1 ст. 433 Цивільного кодексу України [11], частині 1 ст. 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [12]: романи, поеми, статті та інші письмові твори; лекції, промови, проповіді та інші усні твори; драматичні, музично-драматичні твори, пантоміми, хореографічні, інші сценічні твори; музичні твори (з текстом або без тексту); аудіовізуальні твори; твори живопису, архітектури, скульптури та графіки і ін. До того ж, далеко не всі об'єкти права інтелектуальної власності на практиці, з різних причин (недосконалість законодавства, відсутність спорів *etc*), є предметом судового спору, а відповідно – предметом судової

експертизи з питань інтелектуальної власності.

На сьогодні, закріплений у п. 1.2.5 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої Наказом Міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998 року № 53/5 [26] та в Додатку 6 до Положення про експертно-кваліфікаційні комісії та атестацію судових експертів (пункт 3 розділу V), затвердженого наказом Міністерства юстиції України 03.03.2015 № 301/5, Перелік видів судових експертиз, за якими присвоюється кваліфікація судового експерта фахівцям науково-дослідних установ судових експертиз (*далі – НДУСЕ*) Мін'юсту (*Таблиця 1*) [27], відповідно до якого атестуються судові експерти НДУСЕ і судові експерти, які не працівниками НДУСЕ, в цілому відтворює систему об'єктів права інтелектуальної власності, закріплену в Цивільному кодексі України. Власне, наведена в Таблиці 1 класифікація судових експертиз з питань інтелектуальної власності залишається найбільш поширеною, а в новому «Посібнику для суддів з інтелектуальної власності» (2018 р.) [29, с. 370-371] – безальтернативною.

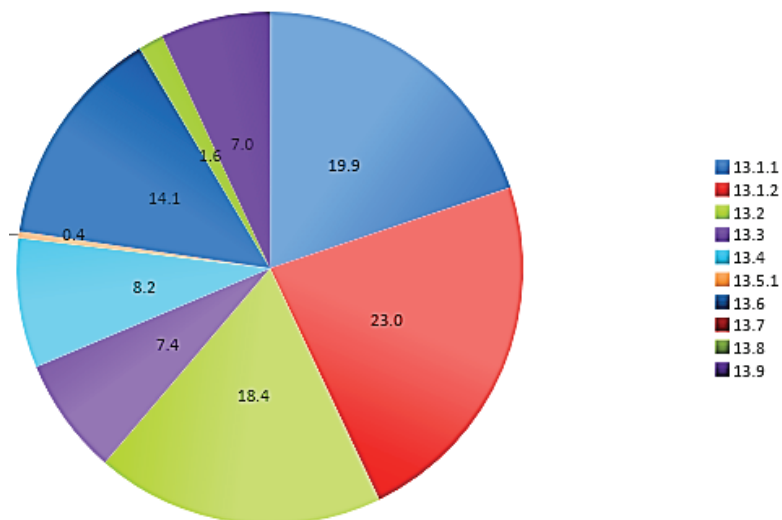
Разом із тим, далеко не всі види експертних спеціальностей з питань інтелектуальної власності, із Переліку, наведеного вище, виявилися витребуваними у судово-експертній діяльності. Це підтверджує динаміка розподілу судових експертиз з питань інтелектуальної власності з 2016 по 2018 рік, наведена нижче на рисунках 1-3.

Перелік видів судових експертиз,
за якими присвоюється кваліфікація судового експерта фахівцям науково-дослідних установ судових експертиз Мін'юсту

	Види та підвиди судових експертиз	Індекси експертних спеціальностей	Види експертних спеціальностей
Експертиза у сфері інтелектуальної власності			
30.1	Літературних і художніх творів	13.1.1	Дослідження, пов'язані з літературними, художніми творами, та інші
		13.1.2	Дослідження, пов'язані з комп'ютерними програмами і компіляціями даних (базами даних)
30.2	Фонограм, відеограм, програм (передач) організацій мовлення	13.2	Дослідження, пов'язані з виконаннями, фонограмами, відеограмами, програмами (передачами) організацій мовлення
30.3	Винаходів і корисних моделей	13.3	Дослідження, пов'язані із винаходами і корисними моделями
30.4	Промислових зразків	13.4	Дослідження, пов'язані з промисловими зразками
30.5	Сортів рослин і порід тварин	13.5.1	Дослідження, пов'язані із сортами рослин
		13.5.2	Дослідження, пов'язані з породами тварин
30.6	Комерційних (фірмових) найменувань, торговельних марок (знаків для товарів і послуг), географічних зазначень	13.6	Дослідження, пов'язані з комерційними (фірмовими) найменуваннями, торговельними марками (знаками для товарів і послуг), географічними зазначеннями
30.7	Топографій інтегральних мікросхем	13.7	Дослідження, пов'язані з топографіями інтегральних мікросхем
30.8	Комерційної таємниці (ноу-хау) і раціоналізаторських пропозицій	13.8	Дослідження, пов'язані з комерційною таємницею (ноу-хау) і раціоналізаторськими пропозиціями
30.9	Економічна у сфері інтелектуальної власності	13.9	Економічні дослідження у сфері інтелектуальної власності

Рисунок 1

Розподіл судових експертів за спеціальностями станом на 15.12.2016 року.

Аналізуючи структуру судових експертиз з питань інтелектуальної власності в 2016 році слід зазначити, що найбільшу питому вагу серед спеціальностей займають спеціальності:

- 13.1.2 – «Дослідження, пов’язані з комп’ютерними програмами і компіляціями даних (базами даних)» – 23,0 %;

- 13.1.1 – «Дослідження, пов’язані з літературними, художніми творами, та інші» – 19,9 %;

- 13.2 – «Дослідження, пов’язані з виконаннями, фонограмами, відеограмами, програмами (передачами) організацій мовлення» – 18,4 %;

Найменшу питому вагу займають спеціальності:

- 13.5.2 – «Дослідження, пов’язані з породами тварин» – 0 %;

- 13.7 «Дослідження, пов’язані з топографіями інтегральних мікросхем» – 0 %;

- 13.5.1 «Дослідження, пов’язані із сортами рослин» – 0,4%; спеціальність 13.8 «Дослідження, пов’язані з комерційною таємницею (ноу-хау) і раціоналізаторськими пропозиціями» – 1,6%.

Аналіз структури судових експертиз з питань інтелектуальної власності в 2017 році дозволяє зробити висновок, що найбільшу питому вагу серед спеціальностей займають спеціальності:

- 13.1.2 – «Дослідження, пов’язані з комп’ютерними програмами і компіляціями даних (бази даних)» – 21,6 %;

- 13.1.1 – «Дослідження, пов’язані з літературними, художніми творами, та інші» – 17,8 %;

- 13.2 – «Дослідження, пов’язані з виконаннями, фонограмами, відеограмами, програмами (передачами) організацій мовлення» – 16,4 %.

Натомість, найменшу питому вагу займали наступні судово-експертні спеціальності:

- 13.5.2 «Дослідження, пов'язані з породами тварин» – 0 %;
- 13.7 «Дослідження, пов'язані з топографіями інтегральних мікросхем» – 0 %;

- 13.5.1 «Дослідження, пов'язані із сортами рослин» – 1,0 %;
- 13.8 «Дослідження, пов'язані з комерційною таємницею (ноу-хау) і раціоналізаторськими пропозиціями» – 2,4%.

Рисунок 2

Розподіл судових експертів за спеціальностями станом на 11.12.2017 року.

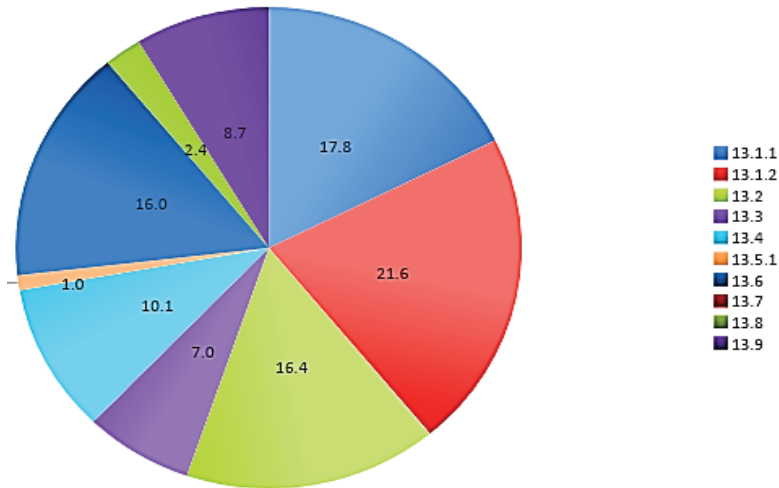
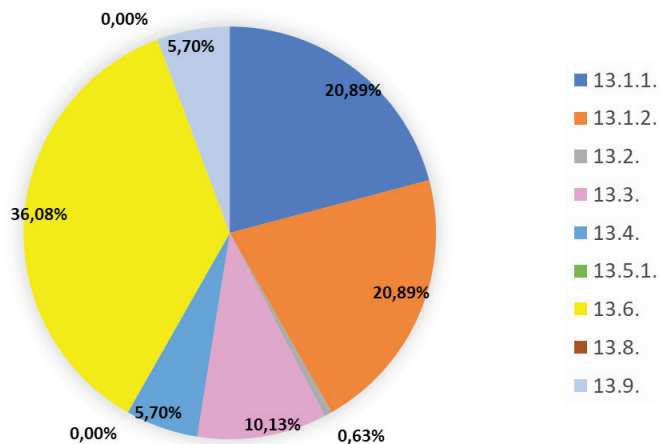

Рисунок 3

Розподіл судових експертів, проведених у НДЦСЕ з питань інтелектуальної власності Міністерства юстиції України у 2018 році за спеціальностями (станом на 31.12.2018 року)

Аналіз проведених Науково-дослідним центром судових експертиз з питань інтелектуальної власності Мініюсту експертиз і експертних досліджень інтелектуальної власності за 2018 рік, дозволяє виявити, що найбільшу питому вагу з них займають спеціальності:

- 13.6 – «Дослідження, пов'язані з комерційними (фірмовими) найменуваннями, торговельними марками (знаками для товарів і послуг), географічними зазначеннями» – 36,08%;

- 13.1.2 – «Дослідження, пов'язані з комп'ютерними програмами і компіляціями даних (базами даних)» – 20,89 %;

- 13.1.1 – «Дослідження, пов'язані з літературними, художніми творами, та інші» – 20,89 %;

- 13.4 – «Дослідження, пов'язані з промисловими зразками» – 5,7 %.

Водночас, найменш поширеними є наступні судово-експертні спеціальності:

- 13.5.2 – «Дослідження, пов'язані з породами тварин» – 0 %;

- 13.7 – «Дослідження, пов'язані з топографіями інтегральних мікросхем» – 0 %;

- 13.5.1 – «Дослідження, пов'язані із сортами рослин» – 0 %;

- 13.2 – «Дослідження, пов'язані з виконаннями, фонограмами, відеограмами, програмами (передачами) організацій мовлення» – 0,63 %;

- 13.8 – «Дослідження, пов'язані з комерційною таємницею (ноу-хау) і раціоналізаторськими пропозиціями» – 1,6%.

Наведений аналіз судово-експертної діяльності з питань інте-

лектуальної власності у 2016-2018 роках, а також аналіз Реєстру атестованих судових експертів та Реєстру методик проведення судових експертиз, дозволяє зробити висновок про наявність т.з. «мертвих» судово-експертних спеціальностей. Ідеться про спеціальності: 13.5.2 – «Дослідження, пов'язані з породами тварин» і 13.7 – «Дослідження, пов'язані з топографіями інтегральних мікросхем» та, частково, про спеціальність 13.5.1 – «Дослідження, пов'язані із сортами рослин».

Так, за спеціальностями 13.5.2 – «Дослідження, пов'язані з породами тварин» і 13.7 – «Дослідження, пов'язані з топографіями інтегральних мікросхем» в Україні за останні 3 роки відсутні:

- судові справи, розгляд яких потребує проведення судової експертизи за спеціальностями 13.5.2 і 13.7;

- атестовані судові експерти, в тому числі, зі стажем роботи за спеціальністю понад 3 роки, що дозволяє рецензувати висновки і брати участь в атестації за відповідними спеціальностями (13.5.2 і 13.7);

- методики проведення судових експертиз, і навіть методичні рекомендації щодо проведення експертних досліджень за спеціальностями 13.5.2 і 13.7.

До того ж, суттєво обмежена кількість судових експертів (1), відсутність методик експертних досліджень і обмежена практика проведення судових експертиз і експертних досліджень в останні роки спостерігається й стосовно

експертної спеціальності 13.5.1 – «Дослідження, пов'язані із сортами рослин».

З огляду на вище зазначене, керівництво НДЦСЕ з питань інтелектуальної власності винесло на початку 2018 року питання щодо оптимізації системи експертних спеціальностей з питань інтелектуальної власності на розгляд Секції судової експертизи об'єктів інтелектуальної власності Науково-консультативної та методичної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України. На весінньому засіданні цієї Секції, що відбулося 26 квітня 2018 року, обговорення питання про спеціальності 13.5.1 – «Дослідження, пов'язані із сортами рослин»; 13.5.2 – «Дослідження, пов'язані з породами тварин» і 13.7 – «Дослідження, пов'язані з топографіями інтегральних мікросхем» в системі експертних спеціальностей з інтелектуальної власності, із залученням до дискусії провідного наукового співробітника сектору патентного права відділу промислової власності НДІ інтелектуальної власності НАПрН України В. Пічкура, який тривалий час був судовим експертом за спеціальностями 13.5.1 і 13.5.2

В. Пічкур відзначав, що у 2018 році до Державного реєстру сортів рослин України було внесено більше 11 000 сортів, що дало змогу організувати внутрішній ринок сортів рослин. Виходячи з практики виконання науково-селекційних програм можна стверджувати, що більшість нових сортів рослин створюються під час

виконання селекціонерами службових обов'язків або окремого доручення роботодавця, а 95–98 % робіт, пов'язаних зі створенням нових ліній рослин, популяцій або нових селекційних здобутків, здійснюються у відповідних наукових або навчальних закладах за рахунок коштів державного бюджету або коштів певних суб'єктів підприємництва, що займаються виробництвом насіння (садівного матеріалу) нових сортів, виходячи з реальних потреб держави та суспільства.

Результати аналізу порядку опрацювання вітчизняного законодавства у сфері правової охорони сортів рослин підтверджують той факт, що замовниками та ініціаторами розробки Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» від 21 квітня 1993 року № 3116-ХІІ були саме селекціонери. Вони намагались створити міцні й надійні ланки правового ланцюга, що дозволив би поєднати їх законні інтереси з інтересами суспільства і держави.

Нині, на думку В. Пічкура, стримуючим фактором реалізації генетичного потенціалу національних сортових рослинних ресурсів, як показує досвід розвинутих країн світу та передових господарств України, є недоліки з впровадженням нових сортів рослин, які викликані низьким рівнем співпраці власника сорту, виробника насіння і державного регулювання цих процесів.

У процесі дискусії висловлювалися й інші думки з обговорюваного питання. Проаналізувавши

їх, Секція одногосно прийняла рішення вилучити експертні спеціальності 13.5.1, 13.5.2 і 13.7 із переліку спеціальностей, за якими НДУСЕ проводять експертні дослідження, з можливістю їх відновлення у разі, коли у судів, органів досудового слідства, суб'єктів господарювання, юридичних і фізичних осіб об'єктивно виникнуть реальні, а не гіпотетичні, потреби в проведенні відповідних експертних досліджень і експертиз. Також було наголошено на потребі подальшого обговорення цієї проблематики з повторним винесенням цього ж питання на осінні засідання Секції судової експертизи об'єктів інтелектуальної власності та Секції з теоретичних, загально-методичних, процесуальних та організаційних питань судової експертизи НКМР.

З огляду на те, що спеціальність 13.5.1 – «Дослідження, пов'язані із сортами рослин» на сьогодні представлена в Україні одним атестованим судовим експертом (Н. Кісіль), реальним досвідом проведення відповідних експертних досліджень і має перспективи для розвитку, на осінніх засіданнях профільних секцій НКМР було прийнято рішення: спеціальність 13.5.1 залишити без змін, а спеціальності 13.5.2 – «Дослідження, пов'язані з породами тварин» і 13.7 – «Дослідження, пов'язані з топографіями інтегральних мікросхем» вилучити із Переліку видів судових експертиз, за якими присвоюється кваліфікація судового експерта фахівцям науково-дослідних установ судових експертиз Мін'юсту без зміни назви ін-

ших спеціальностей і їх нумерації, з можливістю їх відновлення за реальної потреби. Відповідне рішення було підтримане 20 грудня 2018 року Президією НКМР при Міністерстві юстиції України.

З метою оптимізації системи експертних спеціальностей з питань інтелектуальної власності та наближення її до реальних потреб судово-експертної діяльності в Україні передбачено внесення в 2019 році відповідних змін Наказу Міністерства юстиції України від 03.03.2015 р. № 301/5 [27].

На весінньому засіданні Секції судової експертизи об'єктів інтелектуальної власності Науково-консультативної та методичної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України, проведеному 17 травня 2019 року, було порушене питання про перспективність об'єднання споріднених спеціальностей. Зокрема, на підставі узагальнення практики проведення судових експертиз і експертних досліджень у 2016-2018 роках, було запропоновано розглянути питання про об'єднання спеціальностей 13.1.1 «Дослідження, пов'язані з літературними, художніми творами та інші» та 13.2 «Дослідження, пов'язані з виконаннями, фонограмами, відеограмами, програмами (передачами) організацій мовлення». Це ж питання, з метою напрацювання єдиних теоретико-методологічних підходів, було обговорено на весняному засіданні Секції з теоретичних, загально-методичних, процесуальних та організаційних питань судової експертизи Науково-консультативної та методичної

ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України. у разі підтримки цього рішення на осінніх засіданнях відповідних секцій і на Президії НКМР при Міністерстві юстиції України, спеціальності 13.2 може бути об'єднана у межах спеціальності 13.1.1. Обговорюється питання питання й щодо одночасного її об'єднання й зі спеціальністю 13.1.2.

3.2. Наступним критерієм класифікації досліджуваних судових експертиз є **вид процесуального провадження, в межах якого проводиться судова експертиза з питань інтелектуальної власності.** Цей критерій охоплює не всі експертні дослідження з питань інтелектуальної власності, а лише ті, що: а) призначені ухвалами судів і постановами органів досудового слідства, по кримінальним справам, відкритим до березня 2017 року; б) здійснюються на замовлення сторони процесу, тобто, по справам які уже розглядаються в судах.

Згідно з п. 14) ч. 1 ст. 92 Конституції України, засади судової експертизи визначаються виключно законами України [10]. Оскільки, метою судової експертизи, відповідно до ст. 1 Закону України «Про судову експертизу», є «... надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду» [30], судово-експертна діяльність у сфері інтелектуальної власності враховує спеціалізацію судів. Згідно з ст. 18 «Спеціалізація судів» Закону України «Про судоустрій і статус суддів»:

«1. Суди спеціалізуються на розгляді цивільних, кримінальних,

господарських, адміністративних справ, а також справ про адміністративні правопорушення. ...» [31].

Провадження за визначеними законодавством справами здійснюються відповідно до вимог чинного процесуального законодавства України, вміщеного насамперед у відповідних процесуальних кодексах: Цивільному процесуальному кодексі, Кримінальному процесуальному кодексі України, Господарському процесуальному кодексі України, Кодексі адміністративного судочинства України. Хоча, послідовність юрисдикцій можна визначати і з огляду поділу матеріального і процесуального права на публічне і приватне.

Таким чином, в Україні на сьогодні діють наступні юрисдикції, у межах яких можуть проводитись експертизи з питань інтелектуальної власності:

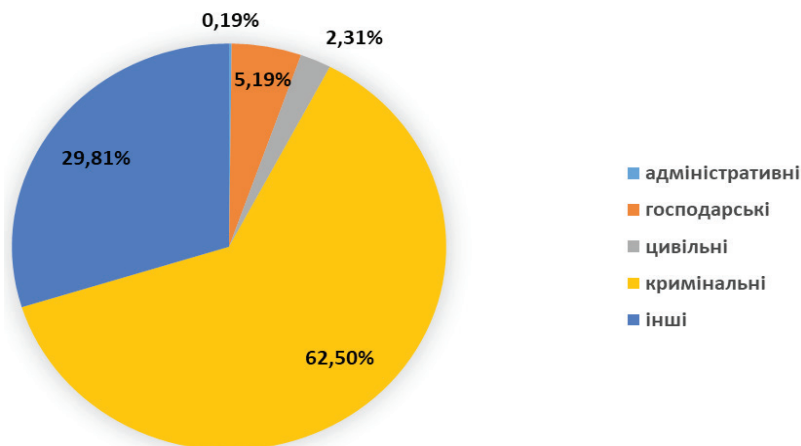
- адміністративне судочинство;
- кримінальне судочинство;
- цивільне судочинство;
- господарське судочинство.

Аналіз судово-експертної діяльності НДЦСЕ з питань інтелектуальної діяльності в 2018 році щодо проведення експертиз і експертних досліджень у межах вище зазначених видів судочинства дозволяє зробити висновок про те, що за питомою кількістю проведених Центром у 2018 році експертиз з інтелектуальної власності (*Рисунок 4*), вони розташовані по низхідній наступним чином:

- судові експертизи, проведені у межах господарського судочинства (17%);

Рисунок 4

Результати експертної роботи Науково-дослідного центру судової експертизи з питань інтелектуальної власності в 2018 році за категоріями справ

- судові експертизи, проведені у межах цивільного судочинства (10%);
- судові експертизи, проведені у межах кримінального судочинства (7%);
- судові експертизи, проведені у межах адміністративного судочинства (1%).

Разом із тим, застосування такого критерію, як вид судочинства, в межах якого здійснюється експертне дослідження з інтелектуальної власності, не дозволяє класифікувати за ним усі відповідні експертні дослідження. Значна кількість експертних досліджень з питань інтелектуальної власності (біля 65 % від загальної численності, проведених у 2018 році), що проводяться НДУСЕ на замовлення фізичних чи юридичних осіб, згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 27.07.2011 р. № 804, здійснюється «... із застосуванням засобів і методів судової експертизи, результати

яких оформлюються як висновки експертних досліджень, надання консультацій, що потребують спеціальних знань» [23]. Вони проводяться до або поза межами судових і досудових проваджень, що дозволяє класифікувати їх як позапроцесуальні експертні дослідження.

До того ж, висновки експертних досліджень і консультативні повідомлення, які надаються за результатами позапроцесуальних експертних досліджень з питань інтелектуальної власності, мають множинне призначення й застосовуються не лише для підготовки до судового оскарження деліктів у сфері інтелектуальної власності. Виходячи з досвіду проведення відповідних експертних досліджень у НДЦСЕ з питань інтелектуальної власності в 2016-2018 рр., вони використовуються для забезпечення:

- вимог про припинення порушення права на об'єкт інтелектуальної власності;

- правової позиції при застосуванні процедури досудового (медіаційного) примирення сторін;
- проведення адміністративних процедур, зокрема, тендерних процедур щодо закупівлі програмних продуктів і програмно-апаратних комплексів *etc* за переговорною процедурою (ст. 35 Закону України «Про публічні закупівлі» від 25.12.2015 р.);
- судового позову про порушення права на об'єкт інтелектуальної власності та ін.

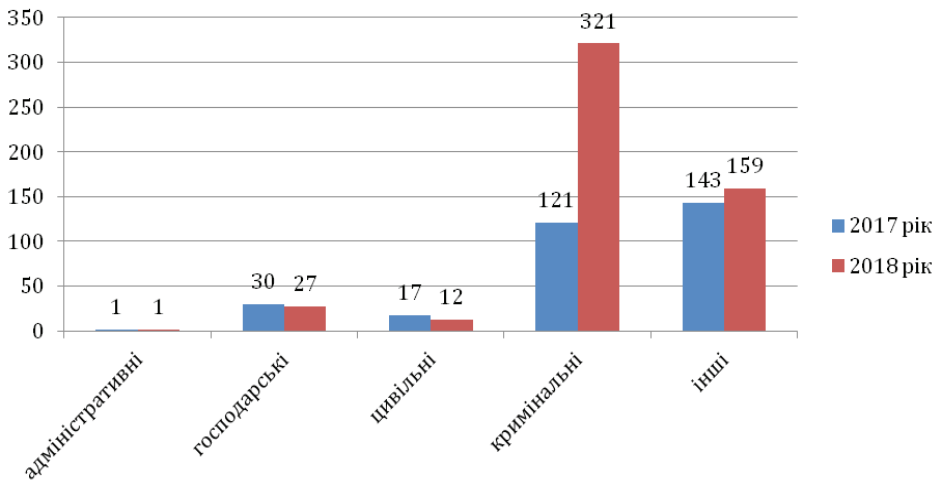
При цьому, на практиці висновки експертних досліджень і консультативні висновки (повідомлен-

ня) можуть бути використані їх замовником для забезпечення не однієї, а двох і більше із зазначених вище цілей.

Також відзначимо, що запропонована класифікація судово-експертної діяльності в сфері інтелектуальної власності суттєво відрізняється від структури всієї судово-експертної діяльності, що здійснюється НДЦСЕ з інтелектуальної власності, включаючи такі експертні спеціальності, як судово-економічна експертиза (спец. 11.1, 11.2, 11.3), а також інженерно-технічна експертиза за спеціальностями 10.9 і 10.17 (*Рисунок 5*).

Рисунок 5

Динаміка результатів експертної роботи Науково-дослідного центру судової експертизи з питань інтелектуальної власності за категоріями справ

Не складно помітити, стрімке зростання після новелізації в 2017 році Закону України «Про судову експертизу» та Кримінального процесуального кодексу України в частині певної «монополії» державних НДУСЕ на проведення криміналістичних експертиз [32], саме

судових експертиз, які проводяться в межах кримінальних проваджень.

Разом із тим, наведені вище Рисунок 7 і Рисунок 8 засвідчують тенденцію щодо зменшення кількості судових експертиз у справах за кримінальними провадження з одночасним посиленням їх склад-

Рисунок 6

Динаміка результатів експертної роботи Науково-дослідного центру судової експертизи з питань інтелектуальної власності за категоріями справ

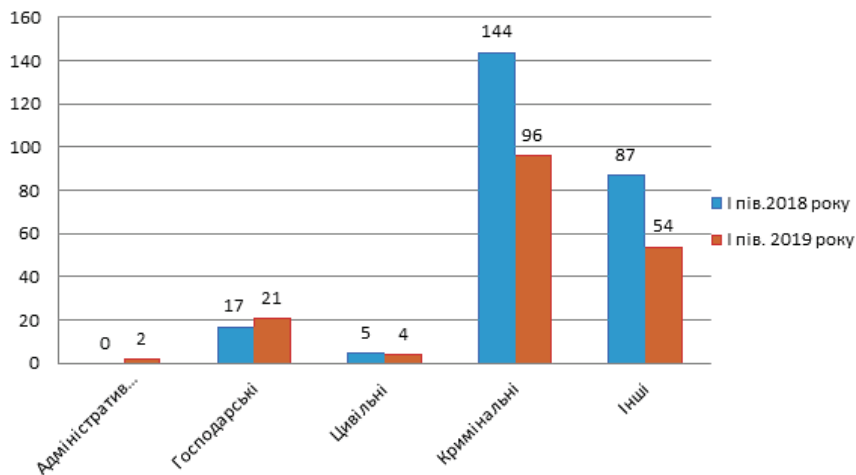
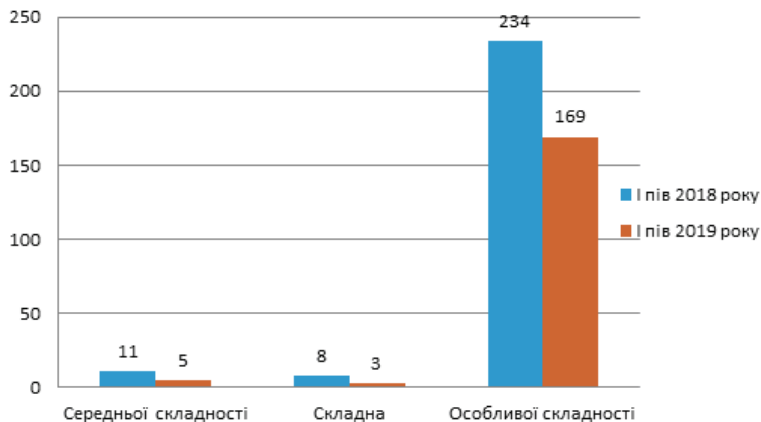

Рисунок 7

Динаміка результатів експертної роботи Науково-дослідного центру судової експертизи з питань інтелектуальної власності за кількістю виконаних експертиз

ності. Про це свідчать співставлення відповідних показників судово-експертної діяльності Центру у перших півріччях 2018 і 2019 років.

Серед множини чинників, які вплинули на певне зниження кількості судових експертиз за кримінальними провадженнями, можна назвати й вичерпність криміналь-

них справ, порушених органами досудового розслідування та внесеними в ЄРДР до 15 березня 2018 року. Кількість судових експертиз, призначених у кримінальних провадженнях слідчими суддями до Центру в 2019 році зрівнявся з кількістю судових експертиз, які призначаються постановами слід-

Рисунок 8

Динаміка результатів експертної роботи Науково-дослідного центру судової експертизи з питань інтелектуальної власності за кількістю затрачених експертгодин

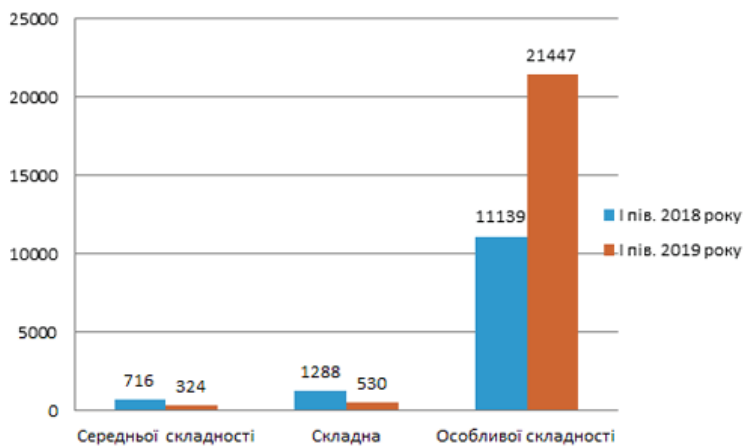
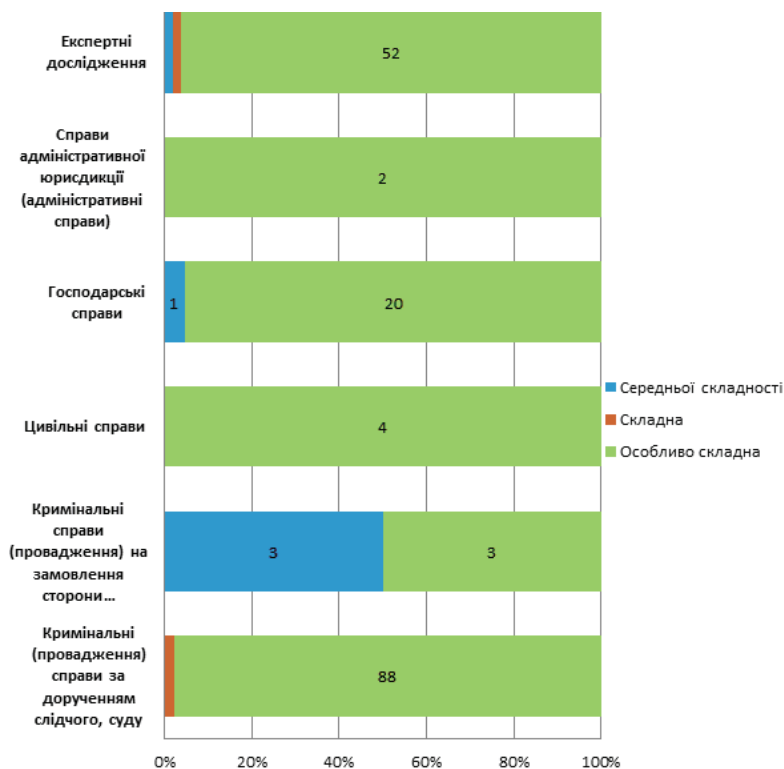

Рисунок 9

Результати експертної діяльності Науково-дослідного центру судової експертизи з питань інтелектуальної власності за I півріччя 2019 року за складністю з урахуванням категорій справ

чих органів досудового слідства та детективів НАБУ. Нині ця тенденція демонструє свою незворотність.

При цьому, як засвідчує Рисунок 9, посилення частки особливо складних судових експертиз призводить до збільшення кількості експертгодин, затрачених судовими експертами для їх проведення.

3.3. Попередньо нами було виокремлено такий критерій класифікації як підстави та порядок призначення судової експертизи з питань інтелектуальної власності.

Як відомо, судова експертиза не може проводитись судовим експертом довільно, на свій розсуд. Згідно зі ст. 7-1 Закону України «Про судову експертизу», підставою призначення судової експертизи є: «... відповідне судове рішення чи рішення органу досудового розслідування, або договір з експертом чи експертною установою – якщо експертиза проводиться на замовлення інших осіб» [30].

Це положення чинного законодавства деталізується в процесуальних кодексах і у п. 1.8 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої Наказом Міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998 року № 53/5. в останній встановлено, що підставою для проведення судової експертизи є:

- процесуальний документ (постанова, ухвала) про призначення експертизи, складений уповноваженою на те особою (органом);
- письмове звернення потерпілого чи сторони захисту кримінального провадження, тобто

– документ про призначення експертизи (залучення експерта);

- письмова заява (лист) замовника (юридичної або фізичної особи) з обов'язковим зазначенням його реквізитів, з переліком питань, які підлягають розв'язанню, а також об'єктів, що надаються [26].

Ці ж підстави проведення судової експертизи детально визначені в Законі України «Про судову експертизу», Цивільному процесуальному кодексі, Кримінальному процесуальному кодексі України, Господарському процесуальному кодексі України, Кодексі адміністративного судочинства України та є актуальними в Україні й для проведення судової експертизи з питань інтелектуальної власності. Новелізація процесуального законодавства про проведення судової експертизи була здійснена у Законі України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03 жовтня 2017 р. [32].

До прикладу, ст. 242 «Підстави проведення експертизи» Кримінального процесуального кодексу України встановлює, що: «Експертиза проводиться експертною установою, експертом або експертами, за дорученням слідчого судді чи суду, наданим за клопотанням сторони кримінального провадження або, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання» [33]. При цьому, відповідне положення застосову-

ється лише до кримінальних справ, по яким відомості про кримінальне правопорушення, внесені в Єдиний реєстр досудових розслідувань після 15.03.2018 року [32]. Проведення судової експертизи з кримінальних справ, порушених до цього часу здійснюється на підставі постанови органів досудового розслідування.

Натомість, у ч. 3 ст. 102 Цивільного процесуального кодексу України передбачено, що висновок експерта може бути підготований не лише на підставі ухвали суду, а і на замовлення учасника справи. Кількість експертиз з питань інтелектуальної власності на замовлення учасника справи демонструвала динаміку до зростання. Зокрема, НДЦСЕ з питань інтелектуальної власності в 2018 році проведено біля 80 таких експертиз. Хоча, до проведення модернізації процесуальних кодексів в Україні в 2017 році цей вид експертизи законодавством не передбачався.

Таким чином, підставами для проведення судових експертиз і експертних досліджень з питань інтелектуальної власності, виходячи із їх кількісних показників, на сьогодні можуть бути:

- ухвали судів, включаючи ухвали слідчого судді;
- заява (лист) замовника (фізичної або юридичної особи) на проведення експертного дослідження;
- замовлення експертизи учасником справи у цивільних провадженнях;
- постанови органів досудового розслідування по кримінальним справам, внесеним до ЄРДР до 15.03.2018 року;

- письмове звернення потерпілого чи сторони захисту кримінального провадження.

Відповідно до процесуального порядку проведення судових експертиз із питань інтелектуальної власності такі експертизи, згідно з п. 1.2.11 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, можуть бути:

- первинні, коли об'єкт права інтелектуальної власності досліджується вперше;
- додаткові, коли необхідно провести додаткові дослідження та дослідити додаткові матеріали;
- повторні, коли досліджуються ті самі об'єкти і вирішуються ті самі питання, що й при проведенні первинної (попередніх) експертизи (експертиз) [26]. Цей вид експертизи віднесено Законом України «Про судову експертизу» до гарантій незалежності експерта та правильності його висновку [30].

З практики профільної діяльності судово-експертної діяльності НДЦСЕ з питань інтелектуальної в 2017-2018 роках можна зробити висновок, що інститут додаткових і повторних експертиз застосовується рідко. До прикладу, в 2018 році в Центрі було проведено 3 повторні експертизи, що складає 3,7 % від загальної численності проведених за цей час експертиз з питань інтелектуальної власності. За цей же період у НДУСЕ Мін'юсту було проведено загалом 10 повторних експертиз, в Експертній службі МВС України – 10 повторних експертиз, судовими експертами, які не працівниками

державних судово-експертних установ – 8. Таким чином, кількість повторних експертиз в сфері інтелектуальної власності залишається не значною, але вищою, порівняно з іншими видами судових експертиз, а їх проведення сприяє підвищенню якості судово-експертної діяльності. І, звичайно ж, повторна експертиза не є синонімом слова «правильна», а обмеження кількості таких експертиз законодавством не передбачено.

Наведена класифікація (первинні, додаткові, повторні) застосовується насамперед до судових експертиз у сфері інтелектуальної власності і унормовується в процесуальних кодексах України. Натомість, для експертних досліджень та експертиз на замовлення учасника цивільної справи цей критерій не є визначальним, оскільки вони є «первинними» за визначенням.

3.4. Ще одним важливим критерієм проведеної нами класифікації, що тісно пов'язаний із попередньо проаналізованим, є **суб'єкти призначення (замовлення) судової експертизи з питань інтелектуальної власності**. На відміну від окремих держав-учасниць ЄС, в яких існують державні спеціалізовані установи судової експертизи, до прикладу в Польщі, де судова експертиза призначається виключно суб'єктами державної влади (судами, органами досудового слідства та, як виняток, органами державного управління), в Україні суб'єктами призначення та замовлення судової експертизи, в тому числі й з питань інтелектуальної власності, окрім судів і органів досудового

слідства, є також юридичні та фізичні особи.

Аналіз положення Закону України «Про судову експертизу», Цивільного процесуального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України, Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, інших нормативно-правових актів у сфері судової експертизи та узагальнення профільної судово-експертної діяльності НДЦСЕ з питань судової експертизи дозволяє виокремити, виходячи із нормативного змісту чинного законодавства, наступні суб'єкти призначення (замовлення) таких експертиз:

- суди;
- органи досудового розслідування, визначені ст. 38 КПК України;
- юридичні особи приватного та публічного права;
- фізичні особи.

Водночас, аналіз судово-експертної діяльності НДЦСЕ з питань інтелектуальної власності з проведення експертиз і експертних досліджень за замовниками дозволяє зробити висновок про те, що за питомою кількістю проведених у 2018 році експертиз (*Рисунок 10*), вони розташовані по низхідній наступним чином:

- судові експертизи, проведені на замовлення підприємств,

Рисунок 10

Результати експертної роботи Науково-дослідного центру судової експертизи з питань інтелектуальної власності в 2018 році за замовниками

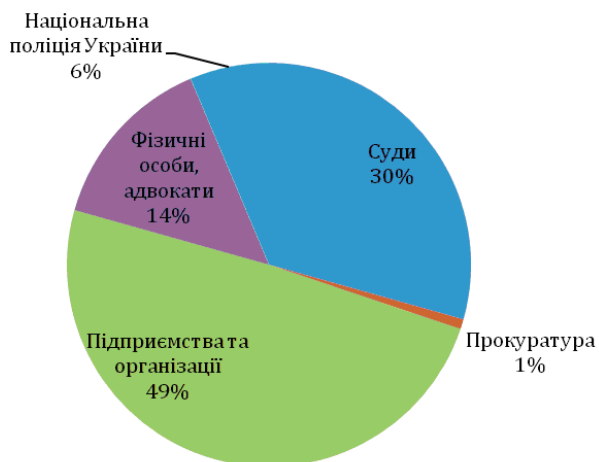

Рисунок 11

Результати експертної роботи Науково-дослідного центру судової експертизи з питань інтелектуальної власності за I півріччя 2018 року за замовниками

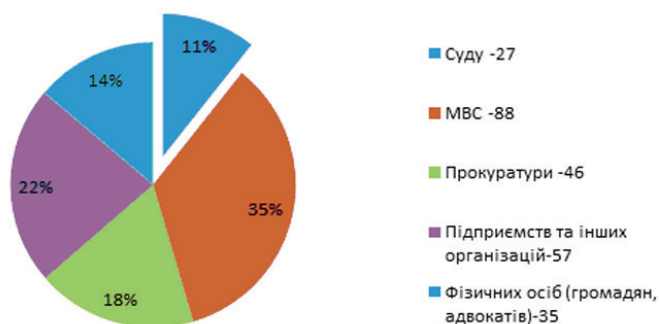
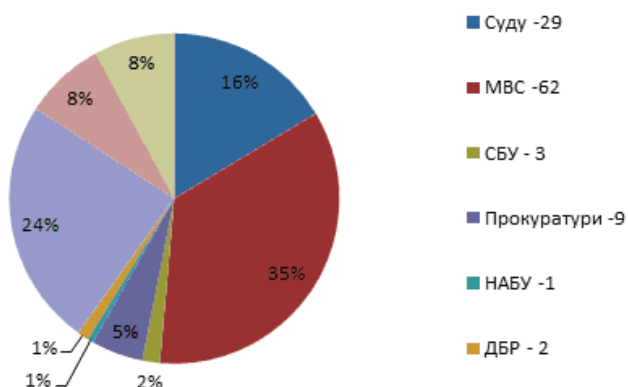

Рисунок 12

Результати експертної роботи Науково-дослідного центру судової експертизи з питань інтелектуальної власності за I півріччя 2019 року за замовниками

організацій і установ (юридичних осіб) (49 %);

- судові експертизи, проведені за ухвалами судів (30%);

- судові експертизи, проведені на замовлення фізичних осіб та адвокатів (14%);

- судові експертизи, проведені на замовлення Національної поліції України (6%);

- судові експертизи, проведені на замовлення прокуратури (1 %).

3.5. Не менш важливим критерієм класифікації експертних досліджень з питань інтелектуальної власності є **суб'єкти їх проведення**. Відповідні суб'єкти визначені в ст. 7 Закону України «Про судову експертизу» та процесуальних кодексах України. Ними виступають:

- науково-дослідні установи судової експертизи (НДУСЕ);

- судові експерти, які не є працівниками НДУСЕ;

- інші фахівці (експерти) з відповідних галузей знань.

До державних НДУСЕ, відповідно до ч. 2 ст. 7 Закону України «Про судову експертизу», належать:

- науково-дослідні установи судових експертиз Міністерства юстиції України;

- науково-дослідні установи судових експертиз, судово-медичні та судово-психіатричні установи Міністерства охорони здоров'я України;

- експертні служби Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України [30].

Хоча, не в усіх НДУСЕ є атестовані судові експерти з питань інтелектуальної власності, які проводять експертизи і експертні дослідження в сфері інтелектуальної власності. На сьогодні переважна більшість судових експертів з питань інтелектуальної власності зосереджена в НДУСЕ Міністерства юстиції України та Міністерства внутрішніх справ, або є т.з. «приватними» судовими експертами, які не є працівниками НДУСЕ.

Єдиною спеціалізованою судово-експертною установою з всеукраїнською компетенцією, в якій найбільше сконцентровано судових експертів у сфері інтелектуальної власності, з 2004 року є Науково-дослідний центр судової експертизи з питань інтелектуальної власності.

Основним же суб'єктом судово-експертної діяльності в сфері інтелектуальної власності залишається судовий експерт. Саме атестований судовий експерт несе відповідальність за якість і об'єктивність судової експертизи в сфері інтелектуальної власності в Україні. За кордоном же, насамперед у державах-учасницях ЄС, атестовані судові експерти з питань інтелектуальної власності є рідкістю. Відповідні дослідження для судів проводять експерти, кандидатури яких *ad hoc* призначаються судами [34, s. 510-512].

Відповідно до ч. 1 ст. 10 Закону України «Про судову експертизу», судовими експертами «... можуть бути особи, які мають необхідні знання для надання висновку з досліджуваних питань» [30]. Як

свідчить аналіз Реєстру атестованих судових експертів, кількість судових експертів, які мають чинні свідоцтва про присвоєння кваліфікації судового експерта з питань інтелектуальної власності, станом на 01.07.2018 року, становить – 107 осіб, що більше в порівнянні з 2016 роком на 6 осіб.

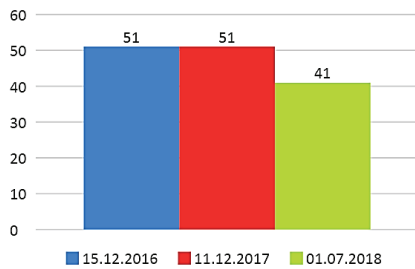
Судові експерти з питань інтелектуальної власності станом на 01.07.2018 року мають загалом 265 людино-спеціальностей, що

більше в порівнянні з 2016 роком на 9 людино-спеціальностей. Ці дані свідчать про збереження стабільного стану справ у сфері підготовки і атестації судових експертів у сфері інтелектуальної власності.

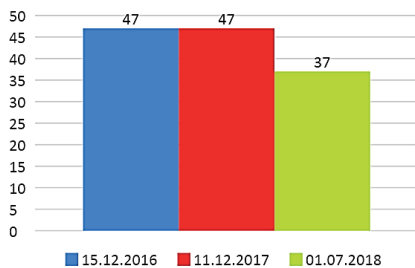
Проаналізуємо детально динаміку та стан розвитку всіх спеціальностей судової експертизи з питань інтелектуальної власності в Україні на основі їх порівняльного аналізу (*Рисунок 13*).

Рисунок 13

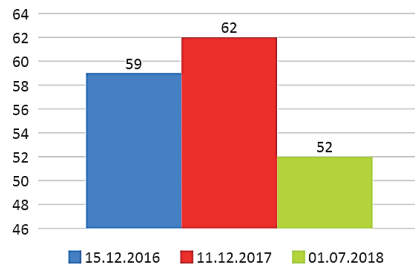
Динаміка розвитку судово-експертних спеціальностей в Україні у 2016-2018 роках (станом на 01.07.2018 р.)

- Спеціальність 13.1.2 «Дослідження, пов'язані з комп'ютерними програмами і компіляціями даних (базами даних)» станом на 01.07.2018 року становить – 52 людино-спеціальності, що менше в порівнянні з 2016 роком на 7 людино-спеціальностей;

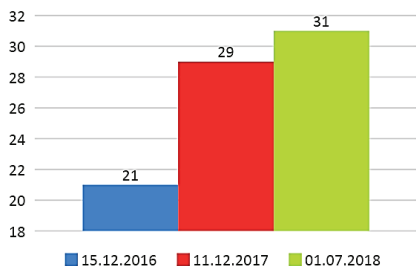
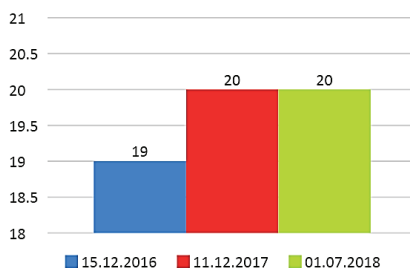

- Спеціальність 13.1.1 «Дослідження, пов'язані з літературними, художніми творами, та інші» станом на 01.07.2018 року становить – 41 людино-спеціальність, що менше в порівнянні з 2016 роком на 10 людино-спеціальностей;

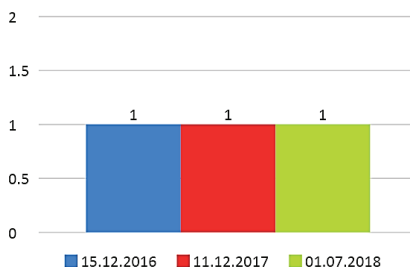
- Спеціальність 13.2 «Дослідження, пов'язані з виконаннями, фонограмами, відеограмами, програмами (передачами) організацій мовлення» станом на 01.07.2018 року становить – 37 людино-спеціальностей, що менше в порівнянні з 2016 роком на 10 людино-спеціальностей;

- Спеціальність 13.3 «Дослідження, пов'язані із винаходами і корисними моделями» станом на 01.07.2018 року становить – 20 людино-спеціальностей, що більше в порівнянні з 2016 роком на 1 людино-спеціальність;

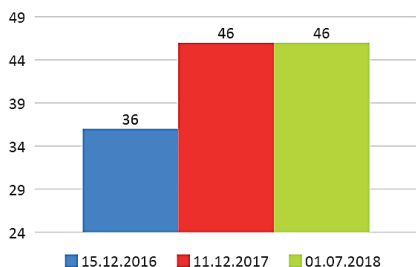

- Спеціальність 13.4 «Дослідження, пов'язані з промисловими зразками» станом на 01.07.2018 року становить – 31 людино-спеціальність, що більше в порівнянні з 2016 роком на 10 людино-спеціальностей;

- Спеціальність 13.5.1 «Дослідження, пов'язані із сортами рослин» станом на 01.07.2018 року становить – 1 людино-спеціальність, що відповідає показнику 2016 року;

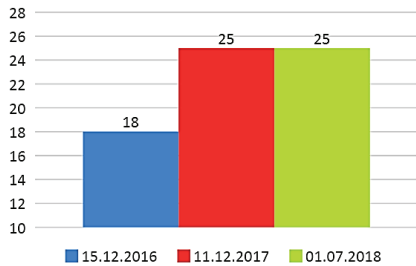
- Спеціальність 13.5.2 «Дослідження, пов'язані з породами тварин» – 0 людино-спеціальностей;

- Спеціальність 13.6 «Дослідження, пов'язані з комерційними (фірмовими) найменуваннями, торговельними марками (знаками для товарів і послуг), географічними зазначеннями» станом на 01.07.2018 року становить – 46 людино-спеціальностей, що більше в порівнянні з 2016 роком на 10 людино-спеціальностей;

- Спеціальність 13.7 «Дослідження, пов'язані з топографіями інтегральних мікросхем» – 0 людино-спеціальностей;

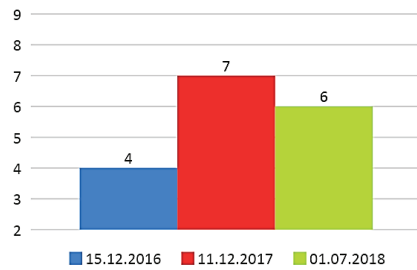
- Спеціальність 13.8 «Дослідження, пов'язані з комерційною таємницею (ноу-хау) і раціоналізаторськими пропозиціями» станом на 01.07.2018 року становить – 6 людино-спеціальностей, що більше в порівнянні з 2016 роком на 2 людино-спеціальностей;

Важливим критерієм, який характеризує перспективи розвитку судової експертизи з питань інтелектуальної власності є динаміка набуття (підтвердження) експертних спеціальностей з інтелектуальної власності. Цей критерій дозволяє виявити як найбільш перспективні види судової експертизи, так і т.з. «мертві» спеціальності, які на сьогодні з різних причин не мають перспектив розвитку в Україні. Як уже попередньо згадувані нами у п. 1.1 цього матеріалу спеціальності 13.5.2 і 13.7.

Йї аналіз свідчить динаміку розвитку судово-експертної діяльності з питань інтелектуальної власності на підставі критерію набуття (підтвердження) відповідних експертних спеціальностей, можна зробити наступний висновок:

- найбільший приріст частки, а отже і збільшення затребуваності судово-експертною практикою спостерігається щодо спеціальностей: 13.4 – «Дослідження, пов'язані

- Спеціальність 13.9 «Економічні дослідження у сфері інтелектуальної власності» станом на 01.07.2018 року становить – 25 людино-спеціальностей, що більше в порівнянні з 2016 роком на 7 людино-спеціальностей.

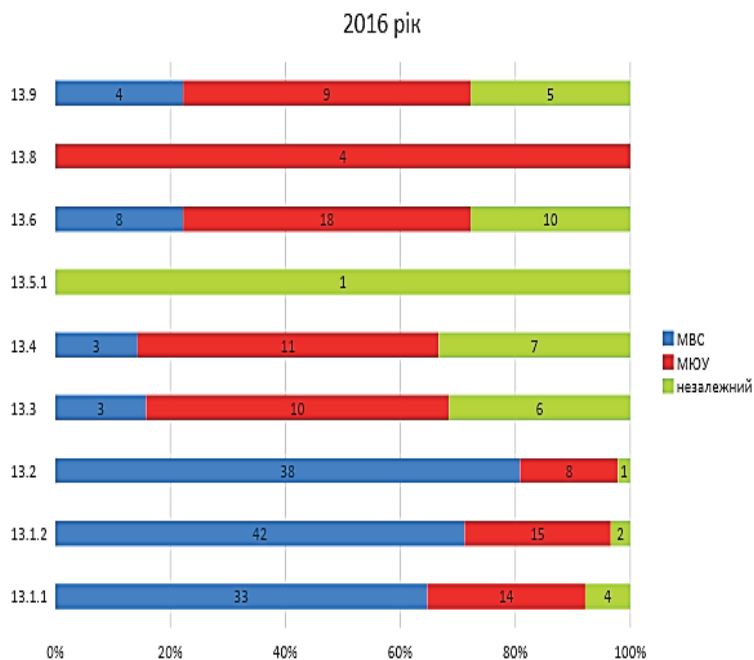
з промисловими зразками» – 3,8%; 13.6 – «Дослідження, пов'язані з комерційними (фірмовими) найменуваннями, торговельними марками (знаками для товарів і послуг), географічними зазначеннями» – 3,7%; 13.9 – «Економічні дослідження у сфері інтелектуальної власності» – 2,7%;

- найбільше зменшення частки, а отже і спад актуальності в судово-експертній діяльності спостерігається щодо спеціальностей: 13.2 – «Дослідження, пов'язані з виконаннями, фонограмами, відеограмами, програмами (передачами) організацій мовлення» – 4,1%; 13.1.1 – «Дослідження, пов'язані з літературними, художніми творами, та інші» – 4,1%; 13.2 – «Дослідження, пов'язані з виконаннями, фонограмами, відеограмами, програмами (передачами) організацій мовлення» – 2,9%.

Проаналізуємо розподіл судових експертів в галузевому розрізі:

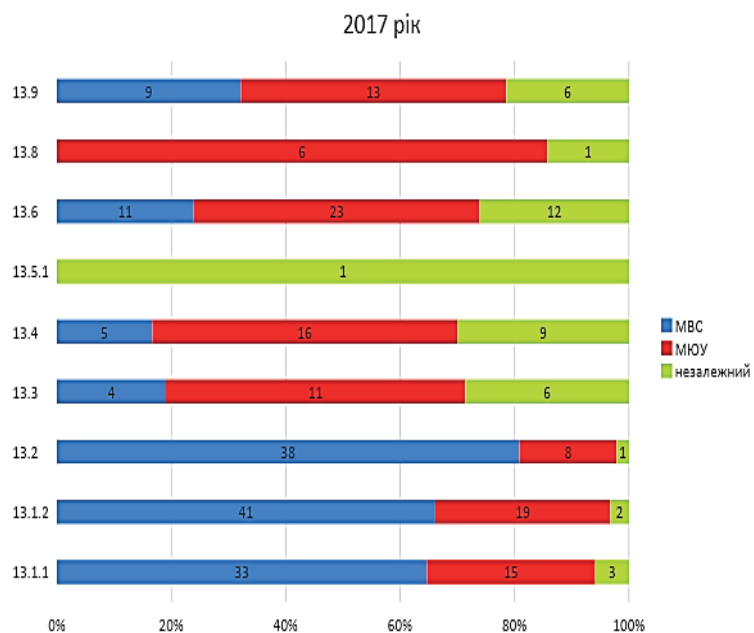
Графік 1

Розподіл судових експертів за спеціальностями в галузевому розрізі за 2016 рік.

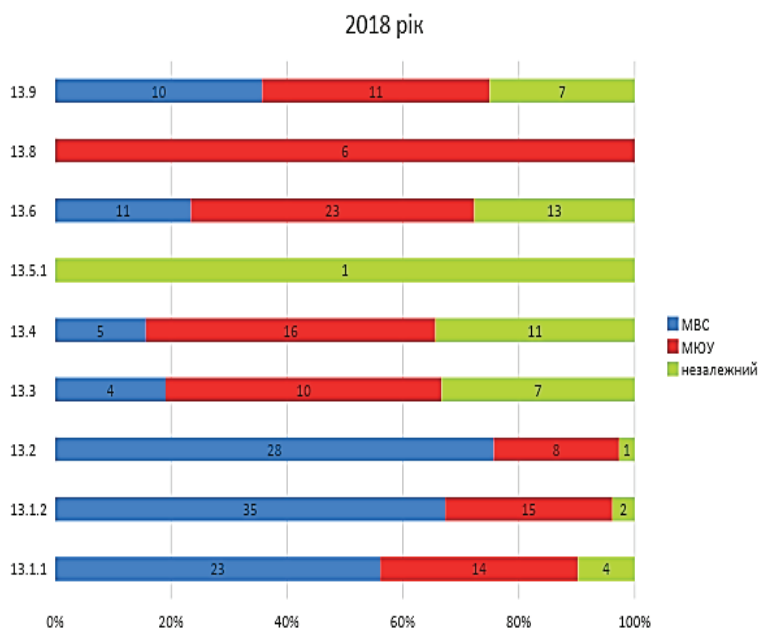
Графік 2

Розподіл судових експертів за спеціальностями в галузевому розрізі за 2017 рік

Графік 3

Розподіл судових експертів за спеціальностями в галузевому розрізі за 2018 рік

Аналіз наведених вище графіків 1-3 дозволяє зробити висновок про домінування на сьогодні питомої ваги судових експертів з інтелектуальної власності Міністерства юстиції України за спеціальностями 13.3, 13.4, 13, 6, 13.8 і 13.9.

Натомість, кількісні показники судових експертів з інтелектуальної власності за спеціальностями за спеціальностями 13.1.1, 13.1.2, 13.2 Міністерства юстиції України значно поступаються, в 2 і більше разів, від кількості судових експертів за аналогічними спеціальностями, які працюють в системі Міністерства внутрішніх справ України. Із цих трьох експертних спеціальностей, виходячи із вище наведеного аналізу їх витребуваності судово-експертною практикою (*Рисунок 8*), найбільш важливими для експертного забезпечення правосуддям Мі-

ністерством юстиції України є спеціальності 13.2 – «Дослідження, пов'язані з виконаннями, фонограмами, відеограмами, програмами (передачами) організацій мовлення» і 13.1.1 – «Дослідження, пов'язані з літературними, художніми творами, та інші». Відповідно, підготовка та атестація судових експертів за спеціальностями 13.2 і 13.1.1 має розглядатися як один із пріоритетів діяльності НДЦСЕ з питань інтелектуальної власності і інших НДУСЕ Міністерства юстиції України, які мають у своєму складі підрозділи, які проводять судову експертизу з питань інтелектуальної власності.

3.6. Інші критерії класифікації. Здійснена відповідно до виявлених критеріїв класифікація судової експертизи з питань інтелектуальної власності в Україні

є комплексною, системною, але не вичерпною.

Вона може бути розвинена при виявленні нових чи використанні існуючих інших критеріїв класифікації судових експертиз з питань інтелектуальної власності. Зокрема, за доволі очевидними і унормованими в нормативно-правових актах критеріями:

- за кількістю експертних спеціальностей за якими проводиться експертиза (прості (моноекспертизи) і складні (комплексні експертизи));

- за складністю (прості; середньої складності; складні; особливої складності);

- за кількістю судових експертів, залучених до проведення судової експертизи (проведені експертами одноособово та комісійно);

- методичного забезпечення спеціальностей (забезпечені чинними методиками (на сьогодні Мін'юстом зареєстровано 9 чинних методик з інтелектуальної власності) та не забезпечені методиками) *etc.*

Висновки та перспективи подальших розробок. Класифікація судових експертиз з інтелектуальної власності, як і будь-яка інша класифікація, не є остаточною метою цього дослідження. Вона отримує своє продовження в інтеграції виявлених видів судової експертизи і їх груп в систему та виявлені між ними доктринальних, предметних, функціональних, структурних і інших взаємозв'язків.

Внутрішня побудова (структура) системи судової експертизи з питань інтелектуальної власності репрезентована на сьогодні наступ-

ними видами судових експертиз, диференційованих за такими критеріями:

- **за об'єктами права інтелектуальної власності та експертними спеціальностями:**

- 1) «Дослідження, пов'язані з літературними, художніми творами, та інші» (13.1.1);

- 2) «Дослідження, пов'язані з комп'ютерними програмами і компіляціями даних (базами даних)» (13.1.2);

- 3) «Дослідження, пов'язані з виконаннями, фонограмами, відеограмами, програмами (передачами) організацій мовлення» (13.2);

- 4) «Дослідження, пов'язані із винаходами і корисними моделями» (13.3);

- 5) «Дослідження, пов'язані з промисловими зразками» (13.4);

- 6) «Дослідження, пов'язані із сортами рослин» (13.5.1);

- 7) «Дослідження, пов'язані з комерційними (фірмовими) найменуваннями, торговельними марками (знаками для товарів і послуг), географічними зазначеннями» (13.6);

- 8) «Дослідження, пов'язані з комерційною таємницею (ноу-хау) і раціоналізаторськими пропозиціями» (13.8);

- 9) «Економічні дослідження у сфері інтелектуальної власності» (13.9).

- **за кількістю експертних спеціальностей за якими проводиться судова експертиза:**

- 1) прості (моноекспертизи);

- 2) складні (комплексні експертизи);

• **за видами процесуальних проваджень, у межах яких проводяться судові експертизи з питань інтелектуальної власності:**

1) судові експертизи, що проводяться в межах господарського судочинства;

2) судові експертизи, що проводяться в межах цивільного судочинства;

3) судові експертизи, що проводяться в межах кримінального судочинства;

4) судові експертизи, що проводяться в межах адміністративного судочинства;

5) позапроцесуальні експертні дослідження;

• **за суб'єктами призначення та замовлення судових експертиз з питань інтелектуальної власності:**

1) судові експертизи, що проводяться на замовлення підприємств, організацій і установ, не залежно від форм їх власності (юридичних осіб);

2) судові експертизи, що проводяться за ухвалами судів;

3) судові експертизи, що проводяться на замовлення фізичних осіб та адвокатів;

4) судові експертизи, що проводяться на замовлення Національної поліції України;

5) судові експертизи, що проводяться на замовлення прокуратури.

• **за підставами і порядком призначення судових експертиз з питань інтелектуальної власності:**

1) ухвали судів, включаючи ухвали слідчого судді;

2) заява (лист) замовника (фізичної або юридичної особи) на проведення експертного дослідження;

3) замовлення експертизи учасником справи у цивільних провадженнях;

4) постанови органів досудового розслідування по кримінальним справам, внесеним до ЄРДР до 15.03.2018 року;

5) письмове звернення потерпілого чи сторони захисту кримінального провадження;

• **за складністю проведення судових експертиз з питань інтелектуальної власності:**

1) прості;

2) середньої складності;

3) складні та особливої складності;

• **за суб'єктами проведення судових експертиз з питань інтелектуальної власності:**

1) науково-дослідні установи судової експертизи (НДУСЕ);

2) судові експерти, які не є працівниками НДУСЕ;

3) інші фахівці (експерти) з відповідних галузей знань.

• **за кількістю судових експертів, залучених до проведення судової експертизи з питань інтелектуальної власності:**

1) проведені експертами одноособово;

2) комісійні експертизи та ін.

Наведені види судових експертиз, а також їх групи на сьогодні утворюють систему (з грец. σύνστημα – поєднання, утворення)

судових експертиз з питань інтелектуальної власності, яка є упорядкованою спільнотою різних видів судових експертиз і їх груп, поєднаних між собою доктринальними, предметними, функціональними, структурними і іншими зв'язків, що спрямовані на захист конституційного права на об'єкти права інтелектуальної власності.

Висновки, положення та пропозиції, обгрунтовані в цій публікації, не є завершеним вченням. Їх слід сприймати насамперед як запрошення до фахової дискусії науковців і практиків у сфері судової експертизи з питань інтелектуальної власності щодо розвитку і використання потенціалу цього виду судової експертизи в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Крайнев П.П. Судова експертиза у сфері інтелектуальної власності ; за ред. П.П. Крайнева / П.П. Крайнев, Н.М. Ковальова, М.В. Мельников. – Вінниця : ПП «Поліграф. Центр «Фенікс»; ДІВП ВАТ «Інфракон» – «Інфракон-І», 2008. – 376 с.

2. Основи судової експертизи : навч. посібн. / автор.-уклад.: Л.М. Головченко, А.І. Лозовий, Е.Б. Сімакова-Єфремян та ін. – Х. : Право, 2016. – 928 с.

3. Бетелл Т. Собственность и процветание : уроки истории / Томм Бетелл ; пер. с англ. Б. Пинскера. – М. ; Челябинск : Социум, 2018. – 480 с.

4. Охорона інтелектуальної власності в Україні / С.О. Довгий, В.О. Жаров, В.О. Зайчук та ін. – К. : Форум, 2002. – 319 с.

5. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 року (укр/рос) // Зібрання чинних міжнародних договорів України. – 1990. – № 1. – Ст. 320.

6. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів : Конвенція, Міжнародний документ від 24 липня 1971 року // Зібрання чинних міжнародних договорів України. – 2006. – № 5 / Книга 2 /. – Ст. 1247.

7. Prawo własności intelektualnej / Red. naukowa J. Sieńczyło-Chlabicz. Seria Akademicka. – Warszawa: WoltersKluwer, 2015. – 607 s.

8. Загальна декларація прав людини : прийнята та проголошена резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року № 217 а (III) // Офіційний вісник України. – 2008. – № 93. – Ст. 3103.

9. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 року : ратифікований Указом Президії Верховної Ради УРСР від 19 грудня 1973 року № 2148-VIII // Международные акты о правах человека. Сборник документов. – М. : НОРМА-ИНФРА-М, 1998. – С. 44-52.

10. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

11. Цивільний кодекс України : від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40. – Ст. 356.

12. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23 грудня 1993 року // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 13. – Ст. 64.

13. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг : Закон України від 15 грудня 1993 року // Відомості Вер-

ховної Ради України. – 1994. – № 7. – Ст. 36.

14. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : від 15 грудня 1993 року // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 7. – Ст. 32.

15. Про охорону прав на промислові зразки від 15 грудня 1993 року // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 7. – Ст. 34.

16. Про деякі питання практики застосування господарськими судами законодавства про захист прав на об'єкти інтелектуальної власності : Оглядовий лист Вищого господарського суду України від 28 лютого 2017 р. № 01-06/ 521 // Електронний ресурс. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_521600-17 – назва з екрана.

17. Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності в Україні: Указ Президента України від 27 квітня 2001 року № 285 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 18. – Ст. 783.

18. Крайнев П.П. Судова експертиза з питань інтелектуальної власності / П.П. Крайнев // Судова експертиза. – 2004. – № 1. – С. 9-17.

19. Гаврилішин А.П. Захист права інтелектуальної власності господарськими судами України / А.П. Гаврилішин, А.А. Новак // Порівняльно-аналітичне право. – 2013. – № 4. – С. 101-103.

20. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності : Постанова Пленуму Вищого господарського суду України : від 17 жовтня 2012 р. № 12 // Вісник господарського судочинства. – 2012. – № 6. – Ст. 57.

21. Про утворення Науково-дослідного центру судової експертизи з питань інтелектуальної власності : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 31 грудня 2004 р. № 984

// Офіційний вісник України. – 2005. – № 1. – Ст. 37.

22. Федоренко В.Л. Становлення та розвиток Науково-дослідного центру судової експертизи з питань інтелектуальної власності Міністерства юстиції України (2004-2017 рр.) / В.Л. Федоренко // Проблеми теорії та практики судової експертизи з питань інтелектуальної власності : Матер. науково-практ. конф. (21 грудня, 2017 р., м. Київ) ; за заг. ред. проф. В.Л. Федоренка ; Науково-дослідний центр судової експертизи з питань інтелектуальної власності Міністерства юстиції України. – К. : Видавництво Ліра-К, 2017. – С. 8-14.

23. Деякі питання надання платних послуг науково-дослідними установами судових експертиз Міністерства юстиції України : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.07.2011 р. № 804 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 57. – Ст. 2296.

24. Словник іншомовних слів / Уклад.: С.М. Морозов, Л.М. Шкарапута. – К. : Наук. думка, 2000. – С. 271 680 с.

25. Український глумачний словник (тезаурус) 25 000 слів / уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. - К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2016. – 1696 с.

26. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : Наказ Міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998 року № 53/5 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 46. – Ст. 172.

27. Про затвердження Положення про експертно-кваліфікаційні комісії та атестацію судових експертів : Наказ Міністерства юстиції України від 03 березня 2015 р. № 301/5 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 17. – Ст. 468.

28. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами членами, з іншої сторони від 16 вересня 2014 р. // Офіційний вісник України. – 2014. – № 75 /Т. 1/. – Ст. 2125.

29. Посібник для суддів з інтелектуальної власності / Бендисюк І.М. та ін. – К.: К.І.С., 2018. –424 с.

30. Про судову експертизу : Закон України від 25 лютого 1994 року // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 28. – Ст. 232.

31. Про судову експертизу і статус суддів : Закон України від 02 червня 2016 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 31. – Ст. 545.

32. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 03 жовтня 2017 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2017. – № 48. – Ст. 436.

33. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9-10. – Ст. 88.

34. Fedorenko W. Udział ekspertyw sądowych w ochronie praw własności intelektualnej na Ukrainie i za granicą / W. Fedorenko // Nowe wyzwania i rozwiązania w europejskim systemie ochrony praw człowieka. Red. naukowa J. Jaskiernia, K. Sprzyszak. – Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2018. – S. 510-520.

REFERENCES:

1. Krainiev, P. P., Kovalova, N. M., Melnykov, M. V. (2008). *Sudova ekspertyza u sferi intelektualnoi*

vlasnosti [Forensic expertise in the field of intellectual property]. Vinnytsia: PP «Polihraf. Tsentr «Feniks»; DIVP VAT «Infrakon» – «Infrakon-I» [in Ukrainian].

2. Holovchenko, L. M., Lozovyi, A. I., Simakova-Yefremian, E. B., et al. (2016). *Osnovy sudovoi ekspertyzy [Fundamentals of Forensic Examination]*. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].

3. Bethell, T. (2018). *Sobstvennost i protsvetanie: uroki istorii [Noblest Triumph: Property and Prosperity through the Ages]*. (B. Pinsker, Trans). Moscow; Chelyabinsk: Sotsium [in Russian].

4. Dovhyi, S. O., Zharov, V. O., Zaichuk, V. O., et al. (2002). *Okhorona intelektualnoi vlasnosti v Ukraini [Protection of Intellectual Property in Ukraine]*. Kyiv: Forum [in Ukrainian].

5. Paryzka konventsiiia pro okhoronu promyslovoi vlasnosti vid 20 bereznia 1883 roku [Paris Convention for the Protection of Industrial Property of March 20, 1883]. (1990). *Zibrannia chynnykh mizhnarodnykh dohovoriv Ukrainy – Collection of current international treaties of Ukraine, 1* [in Ukrainian].

6. Bernska konventsiiia pro okhoronu literaturnykh i khudozhnykh tvoriv: Konventsiiia, Mizhnarodnyi dokument vid 24 lypnia 1971 roku [Bern Convention on the Protection of Literary and Artistic Works: Convention, International Document of July 24, 1971]. (2006). *Zibrannia chynnykh mizhnarodnykh dohovoriv Ukrainy Collected International Treaties of Ukraine, 5(2)* [in Ukrainian].

7. Sieńczyło-Chlabicz, J. (Eds.). (2015). *Prawo własności intelektualnej. Seria Akademicka*. Warszawa: WoltersKluwer [in Polish].

8. Zahalna deklaratsiia prav liudyny: pryiniata ta proholoshena

rezoliutsiieiu Heneralnoi Asamblei OON vid 10 hrudnia 1948 roku № 217A(III) [Universal Declaration of Human Rights: adopted and proclaimed by resolution of the General Assembly of the United Nations of December 10, 1948, № 217A(III)]. (2008). *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy – Official bulletin of Ukraine*, 93 [in Ukrainian].

9. Mizhnarodnyi pakt pro ekonomichni, sotsialni i kulturni prava vid 16 hrudnia 1966 roku : ratyfikovanyi Ukazom Prezydii Verkhovnoi Rady URSR vid 19 hrudnia 1973 roku № 2148-VIII [International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights dated December 16, 1966: ratified by Decree of the Presidium of the Supreme Soviet of the Ukrainian SSR dated December 19, 1973, № 2148-VIII]. (1998). *Mezhdunarodnye akty o pravakh cheloveka. Sbornik dokumentov – International Acts of Human Rights. Collection of documents.* (pp. 44-52). Moscow: NORMA-YNFRA-M [in Ukrainian].

10. Konstytutsiia Ukrainy : vid 28 chervnia, 1996 [Constitution of Ukraine from June 28, 1996]. (1996). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*, 30 [in Ukrainian].

11. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy : vid 16 sichnia 2003 roku [The Civil Code of Ukraine from January 16, 2003]. (2003). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*, 40 [in Ukrainian].

12. Zakon Ukrainy «Pro avtorske pravo i sumizhni prava» : vid 23 hrudnia 1993 roku [The Law of Ukraine «On Copyright and Related Rights» from December 23, 1993]. (1994). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*, 13 [in Ukrainian].

13. Zakon Ukrainy «Pro okhoronu prav na znaky dlia tovariv i posluh» :

vid 15 hrudnia 1993 roku [The Law of Ukraine «On the Protection of Rights to Trademarks for Goods and Services» from December 15, 1993]. (1994). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*, 7. [in Ukrainian].

14. Zakon Ukrainy «Pro okhoronu prav na vynakhody i korysni modeli» : vid 15 hrudnia 1993 roku [The Law of Ukraine «On the protection of the rights to inventions and utility models»]. (1994). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*, 7. [in Ukrainian].

15. Zakon Ukrainy «Pro okhoronu prav na promyslovi zrazky» : vid 15 hrudnia 1993 roku [The Law of Ukraine «On the Protection of Rights to Industrial Designs» from December 15, 1993]. (1994). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*, 7. [in Ukrainian].

16. Zakon Ukrainy «Pro deiaki pytannia praktyky zastosuvannia hospodarskymy sudamy zakonodavstva pro zakhyst prav na obiekty intelektualnoi vlasnosti» : vid 28 liutoho 2017 r., № 01-06/521 [The Law of Ukraine «On some issues of the practice of application by commercial courts of legislation on the protection of intellectual property rights» from February 28, 2017]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_521600-17 [in Ukrainian].

17. Ukaz Prezydenta Ukrainy «Pro zakhody shchodo okhorony intelektualnoi vlasnosti v Ukraini» : vid 27 kvitnia 2001 roku, № 285 [Decree of the President of Ukraine «On Measures to Protect Intellectual Property in Ukraine» from April 27, 2001, № 285]. (2001). *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy – Official Bulletin of Ukraine*, 18 [in Ukrainian].

18. Krainiev, P. P. (2004). Sudova ekspertyza z pytan intelektualnoi vlasnosti [Forensic Examination on Intellectual Property Issues]. *Sudova ekspertyza – Forensic Examination, 1*, 9-17 [in Ukrainian].

19. Havrylyshyn, A. P., Novak, A. A. (2013). Zakhyst prava intelektualnoi vlasnosti hospodarskymy sudamy Ukrainy [Protection of Intellectual Property Rights by Economic Courts of Ukraine]. *Porivnialno-analitychne pravo – Comparative and analytical right, 4*, 101-103 [in Ukrainian].

20. Postanova Plenumu Vyshchoho hospodarskoho sudu Ukrainy «Pro deiaki pytannia praktyky vyrishennia sporiv, poviazanykh iz zakhystom prav intelektualnoi vlasnosti» : vid 17 zhovtnia 2012 r., № 12 [Resolution of the Plenum of the Supreme Economic Court of Ukraine «On some issues of the practice of resolving disputes related to the protection of intellectual property rights» from October 17, 2012, № 12]. (2012). *Visnyk hospodarskoho sudochynstva – Bulletin of Economic Judicial Proceedings, 6* [in Ukrainian].

21. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro utvorennia Naukovo-doslidnogo tsentru sudovoi ekspertyzy z pytan intelektualnoi vlasnosti» : vid 31 hrudnia 2004 r., № 984 [The Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On the creation of the Research Center for Forensic Examination on Intellectual Property» from December 31, 2004, № 984]. (2005). *Ofitsiyni visnyk Ukrainy – Official Bulletin of Ukraine, 1* [in Ukrainian].

22. Fedorenko, V. L. (2017). Stanovlennia ta rozvytok Naukovo-doslidnogo tsentru sudovoi ekspertyzy z pytan intelektualnoi vlasnosti Ministerstva yustytsii Ukrainy (2004-2017 rr.) [Formation and development of the Research Center for

Forensic Examination on Intellectual Property Issues of the Ministry of Justice of Ukraine (2004-2017)]. L. Fedorenko (Eds.). *Problemy teorii ta praktyky sudovoi ekspertyzy z pytan intelektualnoi vlasnosti – Problems of Theory and Practice of Forensic Examination on Intellectual Property Issues: Proceedings of scientific practical conference.* (pp. 8-14). Kyiv: Vydavnytstvo Lira-K [in Ukrainian].

23. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy «Deiaki pytannia nadannia platnykh posluh naukovo-doslidnymy ustanovamy sudovykh ekspertyz Ministerstva yustytsii Ukrainy» : vid 27 lypnia 2011 r., № 804 [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «Some issues of rendering paid services by research institutes of forensic examinations of the Ministry of Justice of Ukraine» from July 27, 2011 № 804]. (2011). *Ofitsiyni visnyk Ukrainy – Official Bulletin of Ukraine, 57* [in Ukrainian].

24. Morozov, S. M., Shkaraputa, L. M. (Eds.). (2000). *Slovnnyk inshomovnykh sliv [Dictionary of foreign language words]*. Kyiv: Nauk. dumka [in Ukrainian].

25. Busel, V. T. (Eds.). (2016). *Ukrainskyi tлумachnyi slovnyk (tezaurus) 25 000 sliv [Ukrainian Dictionary (Thesaurus) 25,000 words]*. Kyiv; Irpin: VTF «Perun [in Ukrainian].

26. Nakaz Ministerstva yustytsii Ukrainy «Pro zatverdzhennia Instruksii pro pryznachennia ta provedennia sudovykh ekspertyz ta ekspertnykh doslidzhen ta Naukovo-metodychnykh rekomendatsii z pytan pidhotovky ta pryznachennia sudovykh ekspertyz ta ekspertnykh doslidzhen» : vid 08 zhovtnia 1998 roku, № 53/5 [Order of the Ministry of Justice of Ukraine «On approval of the Instruction on the appointment and conducting of forensic examinations and expert studies

and scientific and methodological recommendations on the preparation and appointment of forensic examinations and expert studies» from October 08, 1998, № 53/5]. (1998). *Ofitsiynyi visnyk Ukrainy – Official Bulletin of Ukraine*, 46 [in Ukrainian].

27. Nakaz Ministerstva yustytzii Ukrainy «Prozatverdzhennia Polozhennia pro ekspertno-kvalifikatsiini komisii ta atestatsiiu sudovykh ekspertiv» : vid 03 bereznia 2015 r., № 301/5 [Order of the Ministry of Justice of Ukraine «On approval of the Regulation on expert-qualification commissions and certification of forensic experts» from March 03, 2015, № 301/5]. (2015). *Ofitsiynyi visnyk Ukrainy – Official Bulletin of Ukraine*, 17 [in Ukrainian].

28. Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnyim derzhavamy chlenamy, z inshoi storony vid 16 veresnia 2014 r. [Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their member states, on the other hand, from September 16, 2014]. (2014). *Ofitsiynyi visnyk Ukrainy – Official Bulletin of Ukraine*, 75(1) [in Ukrainian].

29. Bendysiuk, I. M., et al. (2018). *Posibnyk dlia suddiv z intelektualnoi vlasnosti [A Handbook for Intellectual Property Judges]*. Kyiv: K.I.S. [in Ukrainian].

30. Zakon Ukrainy «Pro sudovu ekspertyzu» : vid 25 liutoho 1994 roku [Law of Ukraine «On Forensic Examination» from February 25, 1994]. (1994). *Vidomosti Verkhovnoi Rady*

Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine, 28 [in Ukrainian].

31. Zakon Ukrainy «Pro sudoustrii i status suddiv» : vid 02 chervnia 2016 r. [Law of Ukraine «On the Judicial System and the Status of Judges» from June 2, 2016]. (2016). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*, 31 [in Ukrainian].

32. Zakon Ukrainy «Pro vnesennia zmin do Hospodarskoho protsesualnogo kodeksu Ukrainy, Tsyvilnogo protsesualnogo kodeksu Ukrainy, Kodeksu administratyvnogo sudochynstva Ukrainy ta inshykh zakonodavchykh aktiv» : vid 03 zhovtnia 2017 r. [Law of Ukraine «On Amendments to the Commercial Procedural Code of Ukraine, the Civil Procedural Code of Ukraine, the Code of Administrative Legal Proceedings of Ukraine and other legislative acts» from October 03, 2017]. (2017). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*, 48 [in Ukrainian].

33. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy : vid 13 kvitnia 2012 r. [The Criminal Procedural Code of Ukraine from April 13, 2012]. (2013). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*, 9-10 [in Ukrainian].

34. Fedorenko, W. (2018). Udział ekspertyw sądowych w ochronie praw własności intelektualnej na Ukrainie i za granicą. J. Jaskiernia, K. Sprzyszak (Eds.). *Nowe wyzwania i rozwiązania w europejskim systemie ochrony praw człowieka*. (pp. 510-520). Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek [in Polish].